

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 1999

VIBY LOKALHISTORISKE FORENING

Årsskrift 1999

udgivet af

Viby lokalhistoriske

Forening

Eget forlag, Viby J, 1999

Årsskrift for Viby lokalhistoriske Forening
10. årgang

Udgivet af Viby lokalhistoriske Forening 1999

Redaktion:

Tove Glud Rasmussen

Harry Bjørnbak

Redaktionens adresse:

Viby Bibliotek, Skanderborgvej 170,
8260 Viby J.

Sats og tryk:

HB Grafisk Produktion,

Hasseltoften 62, 8361 Hasselager.

Tlf. 86 28 13 21

Oplag: 675

ISSN: 0905-801X.

Løssalgspris: 50 kr.

Artiklerne kan frit kopieres med angivelse af kilde.

Forsiden:

Hjemkomst til Viby Skole efter sommerlejr på Dakbjerg 1949.

*M*ed dette 10. årsskrift kan Viby lokalhistoriske Forening fejre et lille jubilæum, og samtidig betyder det, at der i de 10 år er skrevet og vist billeder på over 450 sider. Mange af artiklerne er erindringer, og om disse kan det roligt siges, at var de ikke blevet skrevet, ville erindringen om det beskrevne simpelt hen være gået tabt. Vi står i stor taknemmelighedsgæld til alle dem, der har ofret tid og kræfter på erindringer og artikler til foreløbig 10 årsskrifter.

Artiklerne i dette årsskrift omhandler for en gangs skyld en del fra den østlige del af Viby Kommune. For at gå fra nord til syd er der en artikel om en brand i Kongsvang i 1920'erne, der er en artikel om børvarefabrikanten i 1800-tallet med bopæl på nuværende Skovdalsvej, der er en artikel om Rosenvængets vartegn, Den Røde Låge, der er blevet 100 år i år, og der er erindringer fra Fredensvang fra en stor del af dette århundrede. Besættelsen 1940-45 er der skrevet meget om, også i vores årsskrifter, men beskrivelsen af bombenatten i 1941 med omtale af de følgevirkninger, som bombningen fik, går anderledes tæt på, end det sædvanligvis ses. Årsskriftet sidste artikel omhandler weekendhytten Dakbjerg, som blev taget i brug for 50 år siden til glæde for mange Vibybørn.

INDHOLDS- FORTEGNELSE

Birgit Øskov

Hørvarefabrikanten på Marselisborg..... 7

Jørgen Bang Clausen

Bombenatten i Viby 3. august 1941..... 13

Tove Glud Rasmussen

Den Røde Låge 100 år 25

Bent Keblouszki

Branden på rammefabrikken..... 31

Bjarne Merlit

Min barndoms Fredensvang 35

Tove Glud Rasmussen

Weekendhytten Dakbjerg 50 år..... 41

Tove Glud Rasmussen

Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening..... 52

Bente Klercke Rasmussen

Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling..... 54

Birgit Øskov

Hørvarefabrikanten på Marselisborg

"Hørren stod i Blomster. Den har saadanne deilige blaa Blomster saa bløde som Vingerne paa et Møl og endnu meget finere. - Solen skinnede paa Hørren, og Regnskyerne vandede den, og det var ligesaa godt for den, som det er for Smaabørn at blive vaskede, og saa faae et Kys af Moder; de blive jo deraf meget deiligere. Og det blev saa Hørren".

Sådan skrev H. C. Andersen i indledningen til sin novelle "Hørren", og inspirationen dertil - ja, formentlig er den hentet ved, at H. C. Andersen gentagne gange har passeret gården, Lykkenssæde mellem Hillerslev og Højrup sogne mellem Odense og Svendborg på Midt-Fyn og set dens mange blå omkringliggende hørmarker. Lykkenssæde blev med Henning Schrolls overtagelse af ejendommen i 1794 indrettet til høravlingsinstitut og først med sønnen, G. Schrolls død i 1863 forsvandt gårdens store betydning for dansk og fynsk høravl.

Gården havde mange lærlinge beskæftiget - unge mænd, der lærte dyrkningen, avlingen og forarbejdningen at kende således, at de kunne rej-

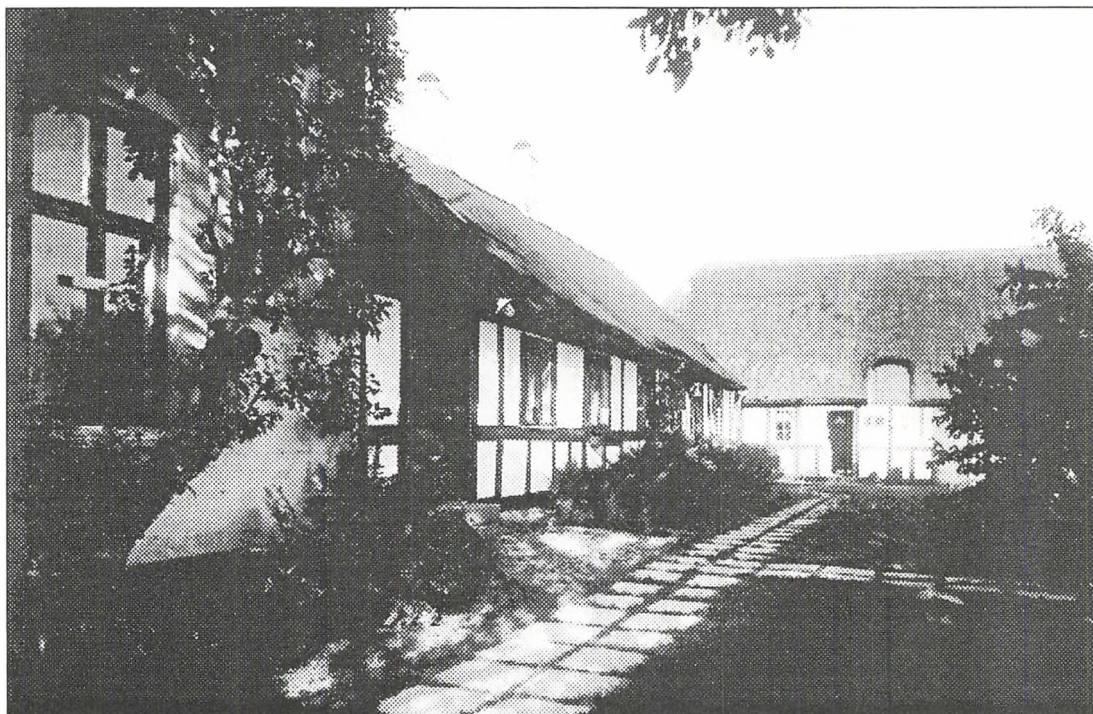
se ud i landet og gøre ligeså! I *Fynske Årbøger 1953-55* findes med start side 52 en meget grundig artikel af Jens Pilegaard om "Høravlingsinstituttet på Lykkenssæde", og på side 126 skriver han bl.a. i afsnittet om "Lærningene": "*Enkelte af Lærningene forblev i længere Tid ved Instituttet som Svende. Af de andre kom en til Køng Fabrik i Sjælland, en blev Forvalter paa Borreby og avlede Hør der, en kom til Bistrup, en til Tranekær, en til Corselitze paa Falster, en til Holsteinsborg, en blev Forpagter af Nedergaard paa Langeland, en blev Ejer af Snertinge Gaard og Gods i Sjælland, **en kom til Marselisborg** osv. Alle dyrkede de Hør og tilskyndede ved deres Eksempel andre til at gøre det. Inden Schrolls Død udgik henved 100 Lærlinge fra Instituttet".*

Den ene, der kom til Marselisborg, var Søren Mortensen, døbt søndag 5. februar 1792 i Beder Kirke, Ning Herred. Hans forældre var skovfoged Morten Johansen og Birthe Knudsdatter, der 3. juli året før samme sted var blevet gift. Morten Johansen boede i Høghaven under Vilhelmsborg Gods

og virkede fra skovfogedhuset i Hophaven, Beder Sogn. Han havde overtaget hvervet som skovfoged efter sin svigerfar, Knud Rasmussen.

Familien i Høghaven blev i løbet af ganske kort tid forøget med som før nævnt sønnen Søren (f. 1792 opkaldt efter ?), desuden sønnerne Johannes (f. 1793 - opkaldt efter farfar) og Knud (f. 1798 - opkaldt efter morfar). Men lykken varede ikke ved i skovfogedhjemmet: Birthe Knudsdatter døde 38 år gammel, onsdag den 11. september 1805, hvorved den 50-årige skovfoged stod alene med 3 sønner, 13, 12 og 7 år gamle; 25 rigsdaler og en halm-kiste fik vores Søren ud af skiftet efter sin

moder. Ikke nogen rar situation for skovfogeden, så knap 3 måneder senere - 13½ år efter 1. giftermål - stod Morten Johansen atter foran alteret i Beder Kirke: *Den 3. December 1805 vies Enkemanden, Skovfoged i Høghaven, Morten Johansen til Pige fra Kjøring, Ane Elisabeth Simonsdatter*, står der i sognets kirkebog. Ane Elisabeth Simonsdatter var derfor regerende stedmoder, da Søren blev konfirmeret i 1806 i Beder Kirke. Med den nye moder fik brødrene en halvsøster, Johanne Birgitte Mortensdatter (f. 1806, død 1811), men allerede den 28. oktober 1808 mistede de deres far. "16 rigsdaler, nogle stykker tøj og noget senge-

Billede af de gamle bygninger til gartneriet "Skovdal" fotograferet i 1930'erne. Bygningerne må have været fra Søren Mortensens tid.

Foto: Viby lokalhistoriske Samling.

tøj" blev der tilovers til den 16-årige Søren. I april måned 4 år senere, da skifteforvalteren fra Vilhelmsborg atter måtte til skovfogedhjemmet i Høghaven, kan vi se, at Søren allerede da er taget "overthere" - nemlig til "Lykkenssæde i Fyen", hvor han tjente og arbejdede.

Baggrunden for valget af Fyn, Lykkenssæde og høravl kender vi selvfølgelig ikke, men at det fik altafgørende betydning for hans senere efterkommere - ja, herom hersker der ingen tvivl. Søren fandt nemlig sin tilkommende, Birthe Kirstine Poulsdatter på Fyn. Med husmand Rasmus Hansen og gårdmand Christensen fra Høyrup som forlovere, indgik den 22-årige Søren og den 21-årige Birthe Kirstine ægteskab - begge tjenende på Lykkenssæde - i Hillerslev Kirke på Fyn 19. marts 1814. Uddannelsen til høravlersvend varede ifølge ovennævnte artikel 5 år, så Søren er sandsynligvis taget til Fyn allerede i 1809. Måske har 41 rigsdaler på kistebunden også spillet ind - jeg er ikke klar over, hvor langt man dengang kunne komme for det beløb.

Lidt vel tidligt, men sikkert alligevel særdeles velkomment, blev parret forældre til en søn, Morten (opkaldt efter farfar), 26. juli 1814, men da havde de vendt Fyn ryggen for først at tage til Århus - nærmere betegnet Århus Domsogn, idet sønnens fødsel står at læse i kirkebogen her. Faderen benævnes da som "Hørvarefabrikant ved Marselisborg".

På tilgangslisten i Viby Sogns kirkebog finder vi Søren og Birthe Kirstine året efter, hvorefter de boede i Viby-området til "deres dages ende" - hen-

holdsvis onsdag 27. oktober 1852 og søndag 15. september 1861.

10. maj 1816 indrykkede Søren Mortensen en annonce i Aarhus Stiftstidende, hvori han averterede:

**Paa Marselisborg Hørfabrik kan bekommes
godt Hørfroe tienlig til Udsæd.
S. Mortensen**

I 1819-20 var Søren part i en sag, der oprindeligt tog sin start 30. november 1816 med, at han på Hørberedergaarden skrev under på, at Terkild Andersen havde 150 rigsdaler til gode i forbindelse med dennes vinterarbejde for Søren Mortensen. Siden var der ikke blevet betalt af på gælden, så i 1819 var Terkild Andersens tålmodighed altså brugt op. Man gik til myndighederne, og Søren dømmes til at betale forholdet ud af verden. Det ser ikke ud til, at SM har protesteret overfor myndighederne, så måske har pengene bare været små i Hørberedergaarden i Viby.

Børneflokket, der indledtes med Morten i 1814, voksede, og i takt med oplysningerne herom i kirkebogen for Viby Sogn kan vi også læse om udviklingen i hjemmet. Ved Johannes fødsel i 1816 omtales SM som hørfabrikant på Viby Mark, Marie Birgitte født 1819 (faderen da boelsmand og hørfabrikant), Maren fra 1821 (SM boelsmand og hørfabrikant på Hørberedergaarden), Hanne fra 1822 (husmand og hørfabrikant) og Frederike Juliane Christine f. 1825 (gårdmand i Hørberedergaarden).

Fra 1833 virkede Søren Mortensen også som skovfoged med pligt til at holde opsyn med Lade-gårdsskoven, hvilket bl.a. betød, at han kunne bo afgiftsfrit i Hørberedergaarden. Uddannelsen eller baggrunden for at overtage dette erhverv må ses i, at han i sin barndom færdedes hjemme hos morfaderen og senere faderen, skovfogeden i Beder, og sugede til sig. I bogen *Marselisborgskovene* af Bernhardt Jensen og Peder Jensen fra 1974 ses følgende på side 109:

I udkanten af skoven (nær ved nuværende Rosenvænget) var Hørberedergaarden en overgang i forrige århundrede skovfogedbolig. Her boede i 1830'erne skovfoged Søren Mortensen, der havde opsyn med Ladegårdsskoven. Det samme havde hans to efterfølgere, Jens Mortensen og J. Chr. Lucassen, der omtales i henholdsvis 1851 og 1865. I den sidstnævntes tid borte der 18 tønder land jord til gården, der under navnet Skovdal blev solgt til Marselisborg i 1871. Sidstnævnte var for øvrigt gift med Søren Mortensens datter, Frederike Juliane Christine Sørensdatter.

Et alsidigt arbejde og en alsidig avl stod der hos skovfogeden i Hørberedergaarden, idet vi den 24. marts 1835 kan læse nedenstående annonce i den lokale Stiftstidende:

Omr. 80 Tdr. Kartofler, vel conserverede, kunne billig erholdes i større og mindre Partier hos Skovfoged Søren Mortensen Hørberedergaarden ved Marselisborg.

Ved folketællingen foretaget 1. februar 1850 ses familien i Hørberedergaarden også at huse en preussisk tjenestekarl, Frederik Lodau, fra Rechenborg i Østpreussen. En gestus, der fik følger for eftertiden, idet familiens yngste, Frederike - da 29 år gammel - 11. juli samme år nedkom med en søn, Søren Frederiksen Lodau, hvortil samme tjenestekarl blev udlagt som barnefader. Preusseren tog videre, slægt forsatte slægters gang, og adskillige dråber "tjenestekarl" ruller endnu i nutidens danske den dag i dag.

Søren Mortensen mistede sin fynske hustru en oktoberonsdag 1852, og 9 år senere, søndag 15. september 1861, døde den 69-årige "Forhenværende Skovfoged ved Marselisborg, boende paa Viby Mark". Da havde hans yngste datter, Frederike, sammen med sin første ægtemand, Niels Mikelsen, allerede overtaget Hørberedergaarden (ses ved folketællingen i 1855), han var for længst blevet bedstefar endog mange gange - bl.a. til hendes 6 børn med 3 forskellige mænd, senest jægercorps-veteranen fra 1848, Jens Kristian Lucassen, der også stod parat til at overtage gård og skovfogedtitel.

I H.C. Andersens novelle bliver "Hørren" til linned, og efter det er udtjent til papir: *"Men papiret kom ikke paa Reise, det kom til Bogtrykkeren, og der blev Alt, hvad der stod skrevet paa det, sat i Trykken til en Bog, ja til mange hundrede Bøger, for saa kunne uendelig flere Folk faae Gavn og Glæde deraf; end om det eneste Papir, som det Skrevne var paa, havde løbet Verden rundt, og var blevet slidt op paa Halvveien."*

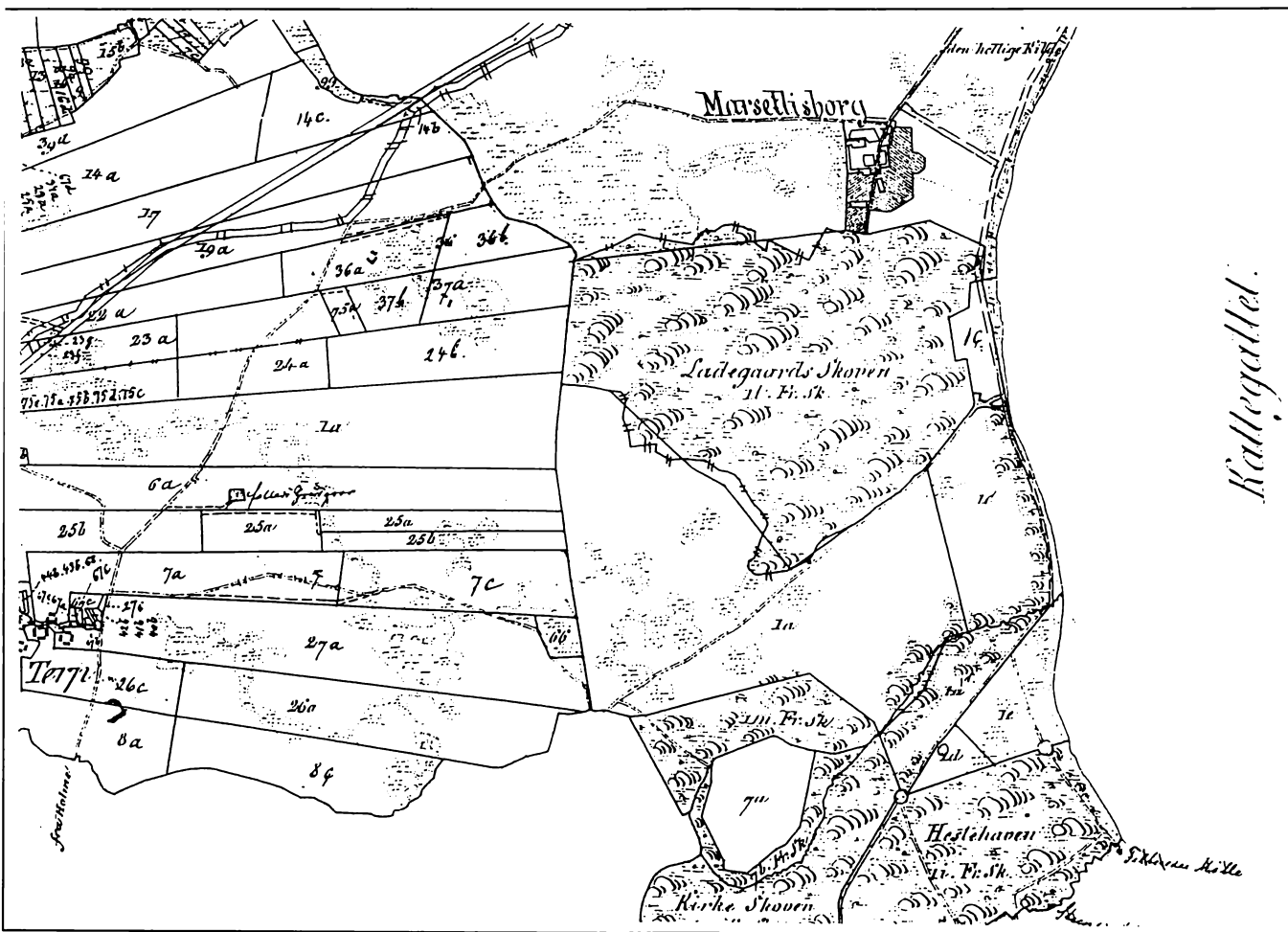
Og det var jo i grunden slet ikke så galt, for havde vi i dag ikke haft en stor samling af kirkebøger, folketællinger, godsarkivalier, årbøger m.v., så havde historien om hørfabrikanten, der tog til Fyn og vendte tilbage til Marselisborg været godt skjult for alle hans efterkommere!

Birgit Øskovs adresse er: Rolighedsvej 56,
9400 Nørresundby, tlf. 98 17 63 76, e-mail: bojen@daks.dk

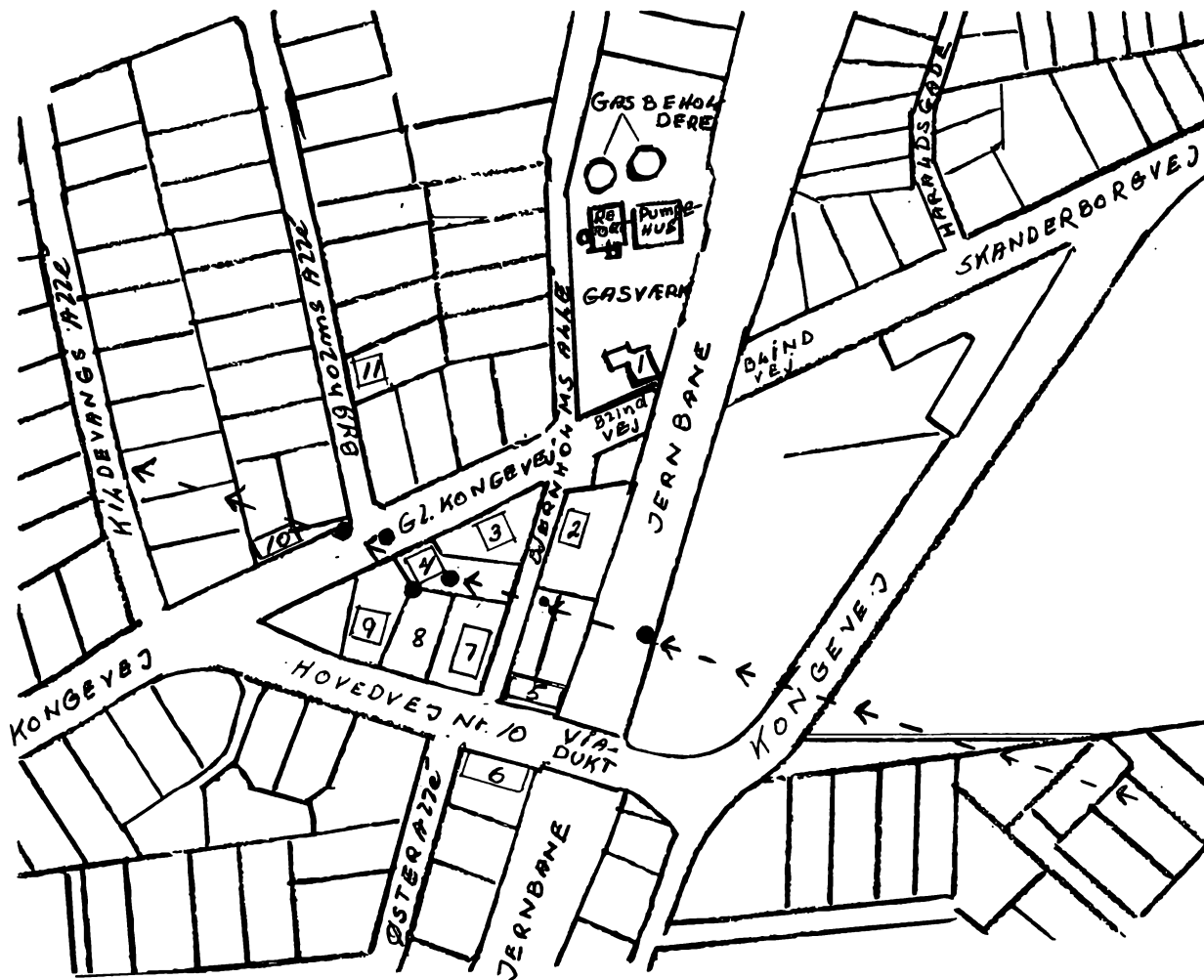
Udsnit af kort fra 1840.

"Hørberedergaarden" lå til venstre for "Ladegaards Skoven", nærmere bestemt ved prikken neden for 37a.

"Hørberedergaarden" = det senere "Skoudal" lå i trekanten omkranset af nuværende Skoudalsvej, Carl Jensens Vej og Kastanievej.

Bombernes vej fra jernbane til Bygholms Allé - markeret med cirkler omkring stipte linie.
 Husene er 1. Gasværksbestyrerbolig m. kontor. - 2. Bjørnholms Allé 4. - 3. DALBO. - 4. RITA. -
 5. Kongevej 103 og 105 - 6. Kongevej 98 (købmandens ejendom) - 7. Bagerens bus -
 8. Kongevej 99 (ubebygget). - 10. Kongevej 97 - 10. ASHØJ - 11. Bygholms Allé 4.

Jørgen Bang Clausen

Bombenatten i Viby

3. august 1941

Under den tyske besættelse 1940-45 var der mange krigsbegivenheder i Viby kommune i form af jernbaneskinne- og lokomotivsabotager, virksomheds-sabotager, afbrænding af VIF's klubhus, fabriks-schalburgtage (Lystager) og arrestationer af modstandsfolk. På besættelsens sidste dag, 4. maj om aftenen, mistede en ung modstandsmand livet ved at skærme for andre, da en håndgranat ved et uheld sprang.

En enkelt begivenhed skiller sig ud fra de andre ved at være det eneste luftbombardement, der fandt sted i kommunen. Seks engelske bomber faldt i jernbanen og villakvarteret mellem gasværket og Kongevejen kl. ca. 03.15 natten til søndag d. 3. august 1941. Fem eksploderede, de fire mellem husene, og det er rimeligt at kalde det et ufatteligt held, at ingen blev dræbt. Der var to personer, der fik fysiske skader, som ikke blev taget alvorligt og senere fik konsekvenser for dem, men de fleste af de ca. 40 personer, der var direkte i bombeområdet, slap med knubs og skrammer, samt populært sagt: Skrækken.

Der var dog også ubemærkede psykiske efter-

virksomheder blandt de, der oplevede bombardementet i deres højst usikre sikringsrum, men i politiets rapporter blev disse kun flygtigt nævnt, så man må gætte sig til omfanget. Indstillingen dengang var, at det var forventeligt, at en sådan ulykke kunne ske hvor som helst i krigstid, og man bagatelliserede de skader, der går indad i sindet. Det var en hårdere tid - fjernt fra nutidens tryghed og omsorg.

Ikke ét ord i aviserne om bomberne i Viby...

Hvad der nok vil undre yngre generationer, var det faktum, at der intet stod i de århusianske dagblade bagefter om den dramatiske hændelse, selv om der lå fire redaktioner få km fra det bombede område. Dette var en følge af den selvcensur, dansk presse var gået ind på efter den tyske besættelse. Der var altså endnu ikke tale om direkte tysk censur, men aviserne overholdt alligevel de givne henstillinger om ikke at give konkrete oplysninger, der jo så kunne læses af fjenden uden besvær. Eneste omtale kom 5. august fra Ritzaus bureau og lød nogenlunde enslydende i alle dagblade.

Bombenedkastning.

Ritzaus Bureau erfarer Mandag:

Engelske Flyvere har Natten til Søndag nedkastet Bomber i den vestlige og sydlige Del af Landet. - Nogle Beboelsesejendomme, Lys- og Telefonledninger samt Træer i en Plantage og Marker led mindre Beskadigelser - Ingen Mennesker kom noget til.

*Aarhus
Amtstidendes
omtale af
bombenatten.*

Men altså ikke et ord om Viby. Avisreferater fra sognerådsmødet to dage senere omtalte, at man ville bygge flere beskyttelsesrum i kommunen, men de nævnte ikke bombningen og skaderne i viaduktvarteret, selvom man let kan regne ud, hvorfor netop dette emne var på tapetet. Næstformanden i sognerådet var i øvrigt identisk med den person, der var nærmest eksplosionerne i fri luft to døgn tidligere - min far, Gunnar Th. Clausen, som senere blev sognerådsformand.

Af ovennævnte kan forstås, at man ved læsning af danske aviser fra besættelsestiden ikke kan udlede ret meget om de virkelige begivenheder, der påvirkede datidens befolkning. Dette er kun et af talrige eksempler.

Bombekrigens strategi i krigens begyndelse

Det er ikke almindelig kendt, at 1941 var det krigs-

år, hvor der faldt flest bomber over landet. Næsten 1000 sprængbomber og 5-6 gange flere brandbomber.

Mange af bombemaskinerne fik ikke kastet deres våben over de tildelte mål i Tyskland. Navigation og målfindingsudstyr var primitivt i de første krigsår, så når flybesætningerne ikke fandt målet - eller blev tvunget væk af antiluftskytset - fløj mange på vejen hjem op over Danmark for at slippe af med den farlige og brændstofslugende last. Selvfølgelig helst over et militært mål, men da det var nærmest umuligt at lokalisere om natten uden forberedt planlægning, opgav besætningerne i de fleste tilfælde deres forehavende og lettede maskinen over marker og andre helt mørke steder, for at spare brændstof til hjemturen.

De bomber, de medbragte, var på det tidspunkt langt mindre end de senere anvendte tonstunge "karrébomber". Den mest almindelige type var en 250 pounds = 115 kg. Der er enkelte, der kan huske, at der blev fundet et sprængstykke med angivelse af 250 lbs, men om det er blevet gemt vides ikke. Skadevirkningen og kraternes størrelse viser dog, at det var bomber af den størrelse, maskinen kastede over viaduktvarteret.

Nye oplysninger og gamle erindringer

Ideen til at undersøge baggrunden for bombeangrebet fik jeg fra et værk med titlen: "Vestallierede bombeangreb i Danmark under 2. verdenskrig" udgivet på Århus Universitets Forlag i 1988 af tre historikere. Det var en gave på min 60 års fødselsdag i 1992.

I værket var en oplysning om, at danske gasværker fra besættelsens begyndelse og frem til 10. november 1942 var på RAF's liste over legale bombemål i Danmark. Det skyldtes, at der på nogle danske gasværker blev opsamlet benzol som et biprodukt ved gasfremstillingen. Det kunne bruges som motorbrændstof af den tyske værnemagt, og bl. var Århus Gasværk leverandør. Hvem ved - måske leverede gasværket i Viby også lidt? Der stod faktisk en eller to tønder i et hjørne af retorthuset og opsamlede et mig ukendt, ildelugtende produkt via rør og slanger.

Et bombemål har altid karakteristika, som flybesætningerne blev undervist i at genkende. Olieanlæg og gastanke ligner hinanden fra luften, men for en englænder, hvis hjemstavn var foregangsland med hensyn til gasproduktion, kunne et gasværk let identificeres, når det engang imellem afgav et udslip i form af en hvid dampstøje. Det skete, når de afgassede, glødende kul var blevet til koks og blev overrislet med vand. Da jeg indså, hvor iøjnefaldende en sådan lysende, opstigende dampstøje var fra luften om natten i et mørkelagt område - gav gamle oplysninger pludselig mening.

Det indledte en gennemgang af de informationer, min far havde givet mig og mine søskende mere end 50 år tidligere i forbindelse med den dramatiske nat og samtidig en søgen gennem alle tænkelige arkiver for at finde ting, der kunne belyse sagen. Det havde altid undret mig, at det skulle være den lille viadukt eller jernbanen, der var maskinens mål, som den almindelige opfattelse var dengang. Der findes ellers ingen eksempler fra

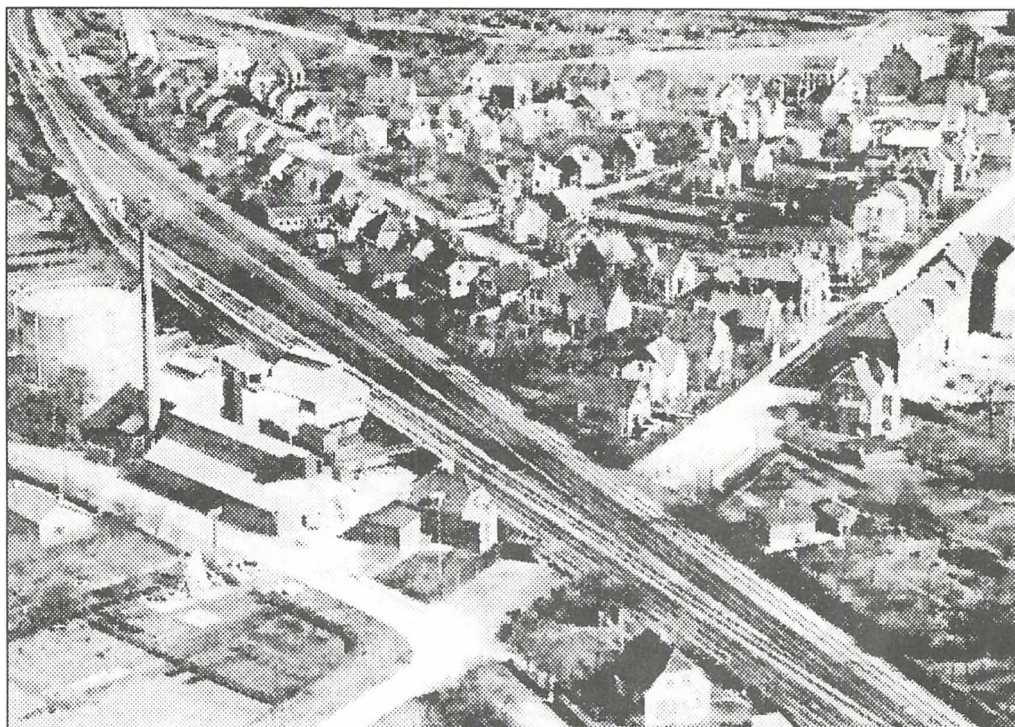
besættelsestiden på bevidst engelsk bombing om natten af jernbaner eller viadukter. Det gav ingen mening med de forholdsvis små bomber. De ville ikke kunne give virksomme skader på jernbetonbroer og kun kortvarige på skinnelægemer. Dertil kom, at navnlig jernbanebroer var næsten umulige at opdage i nattemørket under hurtig overflyvning.

Endnu mere sandsynligt virkede det nu, at det var gasværket, der var maskinens bombemål. De to gastanke var malet med iøjnefaldende aluminiumsfarve, fordi camouflagesfarve ville forøge varmeoptagelse og dermed fordampning af værdifuld, rationeret energi. Tankene ville dog stadig være svære at få øje på for en tilfældigt forbigående engelsk maskine ved nattetide. Derimod ville en stærkt lysreflekterende dampstøje stå frem i det mørkladte landskab som en klar melding om et værdigt bombemål.

Om gasproduktion

Alle vi, der mens gasværket endnu producerede gas fra kul, har passeret viadukten, har ind imellem oplevet at se den hvide sky bulne op fra den firkantede træskorsten og stige højt til vejrs indtil dampen fordelte sig i den omgivende luft og blev usynlig.

På Viby Gasværk foregik "trækningen" af en tort efter mange timers gasuddrivning ved at åbne en bundsidelem, så den glødende masse faldt ned i en stor tipvogn, som derefter med et håndspil kørtes ud i en stor brusekabine for at blive overstrålet med kølende vand. Den voldsomme damp, det udviklede, steg så op igennem træskorstenen,

Luftfoto af Viby Gasværk, Skanderborgvej og Kongsvang 1950. Huset på Bjørnholmsallé er til højre forneden i billedet. Forsageren faldt ud for dette, under billedkanten.

Forste bombe faldt lige ud for skinnesammenløbet af de midterste spor, men i yderste spor:

"Dalbo" og "Rita" befinder sig under billedkanten til venstre.

Foto: Viby lokalhistoriske Samling.

som kan skimtes på luftfotografiet ved gavlen af retorthuset.

Billedet er fra 1950, og er ikke identisk med gasværkets udseende i 1941. Dengang var der to mindre gastanke i stedet for én stor, og det lange kul-lager foran retorthuset var endnu ikke bygget.

Optakten til bombenattens begivenheder

Den skæbnesvangre nat var min far som gasværksarbejder på vagt alene på Viby Gasværk, som havde været hans arbejdsplads i 11 år. Han gik fra vores hus på Hans Tausensvej de få hundrede meter til arbejdet i den lyse sommeraften med

enkelte skyer, en halvmåne, der hang lavt og en kølig sommeraftensluft. Der var sommertid, som var indført året før for at spare på elforbruget.

Efter at have overtaget vagten fra eftermiddags-holdet og gået de sædvanlige runder, vekslede han efter sædvane nogle ord med gasværksbestyrer K. H. Jensen, før denne gik hjem i bestyrerboligen.

Ingen af dem kunne have forudset det, der skulle ske få timer senere. Denne lørdag nat var der formentlig op mod 200 engelske bombemaskiner over Tyskland og et ukendt antal fløj efter en for-gæves mission på individuelt strejftogt op over det meste af Danmark før hjemturen.

Der kom forvarsel for Århus/Viby kl. 01.04 og folk begyndte at gå i beskyttelsesrum. Husvagter i ejendomme med flere familier skulle sørge for, at alle fik besked på at gå i kælderen - eller som det ofte var tilfældet - ned i en lille korridor eller entré i husets stueetage. Nogle vendte sig bare om i sengen og sov videre, for hvorfor skulle RAF bombe et villakvarter? Beboerne i viaduktvarteret opførte sig helt som gennemsnittet af den danske befolkning i den første del af besættelsen. De skulle snart komme til at opleve, at krig ikke er spøg...

Kl. 01.54 kom den rigtige luftalarm. Den fik måske nogle flere i kvarteret til at stå op og gå i de primitive sikringsrum.

På gasværket har situationen været den, at gasværksbestyreren skulle stå op ved enhver luftalarm for at varetage situationen på gasværket. I krisesituationer som denne skulle han tage ansvaret for alle tiltag - f.eks. trækning af en retort. Retorthusets store vinduer var naturligvis mørkelagte, men ved så voldsom en handling som aflæsning af flere kubikmeter glødende kul, ville der kunne komme et kortvarigt udslip af lys.

Det er min overbevisning, at det har været nødvendigt at trække en retort midt under luftalarmen den nat p.gr.a. risikoen for sammenbrænding af de værdifulde afgassede kul i retorten, og at gasværksbestyreren har givet min far besked på at gøre det omkring kl. 3.

Som nævnt ovenfor er der ikke nogen anden sandsynlig grund til, at en enlig engelsk bombemaskine er fløjet ind i landet ude fra Århusbugten med retning direkte mod gasværket. Det var netop,

hvad der skete ifølge min fars forklaring til os. Han nævnte intet om retorttrækning, men det har der været god grund til at udelade.

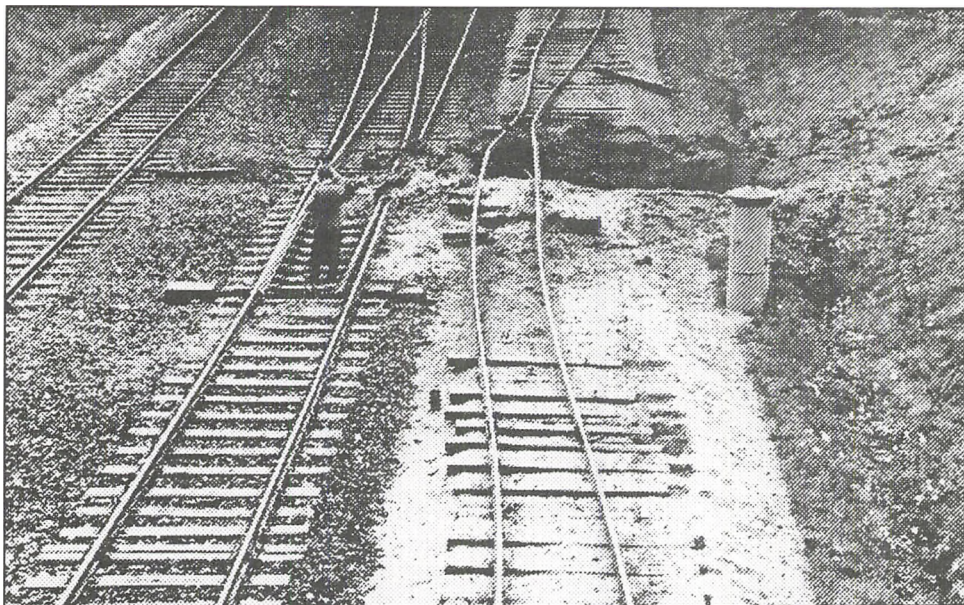
Recognoscering og bombning

Mit scenarie er baseret på, at bestyreren og min far, efter hans beskrivelse, gik uden for gasværket lidt over kl. 3. Efter trækning af retorten og mens den hvide dampsky endnu steg til vejrs, stod de sammen på den åbne plads udenfor gasværket, hvor Gl. Kongevej endte blindt ved jernbanen og lyttede. Der var meget stille om natten i besættelsestiden.

Her ude hørte de flystøj, der blev beskrevet som kommende fra Varna. Kort efter så de to mænd et fly komme fra den retning med et lys fra en lampe inde i glasnæsen. Det passerede lavt henover gasværkets høje murstensskorsten, før det forsvandt i en venstrebue mod vest i retning af Ravnshjergbakken.

Efter nogle minutters lytten var de ved at vende tilbage til værket, da der igen var flystøj i luften. Ved den endelige anflyvning kom bombemaskinen ind noget højere og fra en retning nærmere Århus by. På det tidspunkt ville dampskyen formentlig være ophørt og målet derfor ikke klart mere. Der lød pludselig kraftigere motorlyd, og begge mænd opfattede instinktivt, hvad det betød, og løb imod dækning bag kontorbygningen i forbindelse med bestyrerboligen.

Min far kom sidst i sine træsko og blev ved eksplosionen af de fire bomber, der detonerede imellem villaerne og i Gl. Kongevej bag dem, slynget

Første bombe sprang i Odderbanens spor og lavede et ca. tre meter dybt hul.

Dengang hed banen mere omstændeligt Hads-Ning Herreds jernbane.

Sveller blev revet op et langt stykke, og skinner forvredet lige ud for det sted, hvor to af Statsbanerens spor løber sammen til et enkelt kort for viadukten.

Foto: Frihedsmuseet, København K.

ned i cykelkælderen under kontoret, hvor han kom til sig selv noget efter med stærke rygsmerte efter at have ramt nogle cykler og dernæst en væg.

Den første bombe sprang som tegning og foto viser i Odderbanens skinner og nr. to - den, der var tættest på de to mænd - var en "blindgænger" eller "forsager", som en ueksploderet luftbombe blev kaldt. Det reddede dem sandsynligvis fra livsfarlige bombesplinter. De to mænd var i modsætning til alle andre i fri luft og tæt på eksplosionerne og dermed yderst heldige med, at kun min far kom til skade med mærker efter de ødelagte cykler og et kraftig slag i nyreregionen, da han ramte bagvæggen. Det skulle langt senere vise sig at være en alvorlig kvæstelse. På længere sigt sandsynligvis fatal.

De værst ramte huse

Bomberne fordelte sig over næsten 100 meter fra banen til Gl. Kongevej. Bombekastningssystemet var på den tid manuelt, så det tog tid at frigøre bomberne, hvilket gav stor spredning. Navnlig var der stor afstand mellem nr. et og to. De fire sidste kom parvis med kortere afstand. (Politiets situationsplan og billeder af ramte huse)

I de fire huse nærmest bombeeksplosionerne opholdt sig mindst 37 beboere og gæster, deriblandt seks-syv børn i aldre fra under et til ti år. De blev ved rystelserne slynget mod vægge, døre og gulv, mens ruder splintredes, mure gennemhulledes af sprængstykker, tagsten raslede ned, døre blæste op, nogle modsat åbningsretningen, eller blev vredet i stykker, puds dryssede ned og vold-

som støj fra detonationer og lufttryk omgav dem.

Forståeligt nok blev alle inden døre i det nu yderst tyste område. Mange frygtede, at dette kun var begyndelsen til et større bombardement af området. Først efter nogen tid kom kriminalpoliti og CB-ere (frivillige civil-beskyttelsesbetjente) til stede samtidig med tysk militær og stilfærdige stemmer hørtes her og der. For nogle i de ødelagte eller beskadigede huse gik der over en time før undsætningen kom til deres dør. De var helt overladt til sig selv og uvisheden. Derfor fandt de først ud af, hvad der var sket udenfor, da man sendte dem bort til familie eller andet logi. Bombekraterne og huller i ydervægge talte deres klare sprog.

Villaerne DALBO, RITA og Kongevej 97 var de hårdest ramte. DALBO blev senere helt revet ned, mens RITA beholdt enkelte mure og tagkonstruktion før genopbygning. I DALBO sad ejeren, tømrer J. C. Jørgensen, i entreen sammen med lejerne, Kaj og Antonia Jensen med deres lille barn, da de pludselig blev slynget rundt og derefter fandt sig selv liggende på gulvet. Ingen af dem havde hørt noget forinden.

I RITA sad alle voksne, den 67-årige ejer Søren Laursen og hans datter Erna samt lejerne enkefru Bodil Jacobsen Torp og datteren Kristiane, sammen på spisestuestole i entreen længst muligt væk fra hoveddøren.

RITA set fra haven efter bombningen. I forgrunden er krateret efter bombe nr. tre, mens nr. fire sprang uden for billedkanten til venstre. Alle tagsten er rystet løse, alt vinduesglas blæst ind, murene fyldt med huller efter bombesplinter, og der er et meget stort hul i gavlen til modsat side, hvor endnu to bomber sprang tæt på vejen.

Foto: Frihedsmuseet, København K.

Under den lange alarm sad alle og ventede på lyden fra et stort tog, der hver nat omkring kl. 3 vækkede mange, når det kom dundrende sydfra mod Århus med tyske våbenforsyninger, da glasset splintredes i hoveddøren og alle blev kastet rundt imellem hinanden. Da de var kommet på benene igen, gik turen til soveværelset, hvor man havde ladet en syvårs dreng blive liggende i sengen for ikke at forstyrre hans søvn. Den lille Leif var vågnet ved braget og så gardiner revet ned og dynen fyldt med glasskår, men var helt tryk, da hans ængstelige farfar og den 21-årige Kristiane Torp dukkede op, efter at de var kommet lidt til sig selv igen. Der var et stort hul i murværket nær loftet efter et bombefragment.

I Kongevej 97 fejredes Henning Fischmanns 18-års fødselsdag, og der var trængsel af ca. 16 unge mennesker i hans værelse i husets kælderetage. Faderen, Carl, var i Håndværkerforeningen i Århus, men moderen stod ved køkkenvinduet. Pludselig hørte hun en kraftig hvislen og fløjten og sprang ud i entreen netop som fire bomber eksploderede tæt på huset og sendte en byge af splinter lige ind gennem vinduet.

De mange gæster i kælderen råbte op af skræk ved den voldsomme rusken i huset, som rystede tagstenene ned og trykkede døre den forkerte vej igennem karmen. Samtidig blev det mørkt, da lyset her ligesom i andre huse gik ud i nogen tid.

Efter nogle minutter kom lyset igen. Lidt efter ankom en vagabond på nattevandring. Han havde slet ikke opfattet bombningen, men var af politiet beordret ind i det nærmeste hus.

Da der senere var blevet mere ro og orden gik en af de unge på toilettet, der lå mellem kælder og stueetage. Da cisternen pludselig suste, troede mange, at det var bombefløjte, og der udbrød en kortvarig panik, hvorunder de fleste kastede sig i dækning. Vagabonden begreb stadig intet og må have troet, at alle var tossede.

Henning Fischmann fortæller humoristisk videre, at i den totale forvirring og mørke efter bomberne var alle hans grammofonplader blevet trampet i stykker - undtagen en uaktuel plade med "Glade jul"!

På første sal i huset var lejereren, tømrer J. C. Jensens familie i entreen, men desværre har vi ingen beretning om, hvad der sikkert må have været deres livs frygteligste oplevelse.

Der har også været mange andre i nærliggende huse, der har fået forfærdelige chok, men deres oplysninger er ikke blevet registreret. Kun politiets rapporter om nogle få husstande eksisterer - eller er tilgængelige.

Reaktioner og eftervirkninger hos bombeofrene

De fire bomber var sprunget på de tre sider af RITA, men ingen i huset var i.h.t. politirapporterne kommet fysisk til skade. Kristiane Torp var ifølge en rapport knap en uge efter den værst medtagne. Hun led af konstant stærk hovedpine og måtte forlade sin arbejdsplads for indlæggelse på Amtssygehuset den følgende fredag efter besvimelsesanfald og opkastninger. Det blev forklaret som en følge af lufttrykket! Yderligere står i rapporten, at hun var

den eneste, der kan antages at have fået varigt mén af det påførte chok!

I foråret 1999 fandt jeg frem til den nu 79-årige Kristiane Torp, og hendes fortælling til mig antydede, at de tre ugers hospitalsindlæggelse snarere skyldtes en kvæstelse i ryggen ved at være slynget imod køkkendørshåndtaget ved eksplosionerne, end selve chokket og lufttrykket.

Politiets formodninger blev åbenbart i den grad

fulgt af lægerne på Amtssygehuset, at hendes dårlige tilstand blev diagnosticeret uden egentlig fysisk undersøgelse som "granatchock"! Denne meget uklart beskrevne tilstand var en populær betegnelse under besættelsen for snart sagt alle påvirkninger af mennesker, der havde været tæt på en krigshandling.

Intet i Kristiane Torps fortælling tyder imidlertid på, at hun havde været mere chokeret end andre. Tværtimod var hun hurtig til at komme på benene igen og gik sammen med husværten, Søren Laursen, ind i det ødelagte soveværelse ved siden af.

Bagefter var Kristiane Torp med Søren Laursen nede i kælderen og så, at alle døre var flækket fra øverst til nederst tæt på hængslerne - en følge af de kraftige rystelser, der havde været tæt på at få hele huset til at styrte sammen.

Resten af sit aktive arbejdsliv har Kristiane Torp været plaget af rygmerter og måtte som 60 årig søge invalidepension efter mange år som medhjælper for sin mand med skotøjsreparation og pasning af butik.

Ved en operation på Amtssygehuset i 1995 fik hun læst op fra sin gamle sygejournal. Den indeholdt endnu oplysningen om hendes "granatchock" i 1941. Der var nok nærmere tale om en upåagtet kvæstelse, som forblev ubehandlet og efterhånden forværrede Kristiane Torps liv, så hun til sidst endte med ti ryghvirvler, hvor bruskskiverne var slidt op, så de rørte ved hinanden. De der

Leif Dupont Laursen, der var på besøg i RITA fotograferet med sin mor foran den raserede villa.

Foto i privatje.

lider af en diskusprolaps vil forstå det smertelige ved at have adskillige.

Det blev nævnt, at andre i området følte sig utilpas i nogle dage, og at de under senere luftalarmer fik stærke angstfølelser, ”som de tidligere ikke har kendt noget til”. Givet er det, at mange andre, der havde været i nærheden af bombeeksplosioner eller blot lyttet til overflyvninger af lavtgående bombemaskiner om natten, havde lignende symptomer. Det var imidlertid helt almindeligt i de år, og noget man ikke talte meget om næste morgen. De der gjorde det, kunne risikere at blive betragtet som meget nervøse og måske endda uligevægtige. Intet ændrede sig i den retning under resten af krigen, hvor der var endnu 150 luftalarmer i vente. Begrebet krisehjælp hører en nyere tid til.

I bager Mandrup Madsens hus, Kongevej 101, var både hans egen familie og lejerne gået ned i en korridor ved siden af selve bageriet i kælderetagen. Selv havde bagerparret deres datter Helle på ni år og en lidt ældre besøgende kusine hos sig. I alt var der otte personer i det snævre rum. Bageren begyndte senere at lave deje til søndagsbrødet i bageriet, da han pludselig kom styrtende tilbage i korridoren, mens han råbte: ”Der sker noget”. Han må have hørt bombernes fløjten.

Den efterfølgende detonation slyngede ham i gulvet imellem de øvrige, mens alle skreg og lyset samtidig gik ud. Nærmeste bombe var sprunget 30 meter fra kældervæggen, der ikke var dækket af jord ved husets bagside på grund af terrænets hældning. Ejendommen blev hårdt medtaget med

nedstyrtet puds, bombesplinter i væggene og ruder knust.

I bagerbutikken mod Kongevej var en stor rude styrtet ud, mens en buket blomster på en glasplade lige indenfor ironisk nok stod helt uskadt.

I ejendommen Kongevej 98, hvor Helge Jensen var husvagt, var ingen kommet noget til, og huset havde kun lidt mindre skader på især tag. Helge Jensen var kort efter bombningen cyklet til luftmeldetjenesten i Viby Skole for at aflægge rapport, fordi telefonen ikke fungerede. Imidlertid kunne han ikke fortælle betjenten noget konkret, for han var ikke selv klar over, hvad der var hændt så tæt på.

Sprængning af forsager og erstatningssager

Bombe nr. to var en forsager, der blev sprængt omkring en uge senere efter udgravning og afdækning med halm og jord (billede).

Der var store skader på andre huse i området. Mange flere beboere end de her nævnte har sikkert troet, at deres sidste time var kommet. Desuden blev der anmeldt mindre forsikringskader så langt væk som Marconivej og endda Thyragade. I alt var der 62 erstatningssager. En af de mere beskedne fra Kongsvang var kr. 10 for et nedstyrtet rullegardin!

Til eksempel kan nævnes, at forsikringssummen for DALBO var på kr. 16.350 og erstatningen blev sat til kr. 15.000. Dette gælder for selve ejendommen. Dertil kommer løssøreforsikring for indbo. Det ødelagte indbo for familien Torp i RITA blev takseret til kr. 1.057, mens Søren Laursen i stue-

etagen fik kr. 2.524 for et raseret hjem. Dertil kom et større beløb for genopbygning af RITA.

For bager Mandrup Madsens vedkommende var erstatningssummen for stærkt beskadigede vægge, møbler og tæpper meget skuffende ifølge datteren Helle Munk, der er boghandler i Kolding. Det er korrekt, at forsikringsselskaberne efter en sådan situation var meget forsigtige, for de kunne frygte mange senere krigsskader. Til alt held gik det ikke så galt.

Uafklarede spørgsmål og en - foreløbig - konklusion

I det foregående har jeg søgt at finde en årsag til

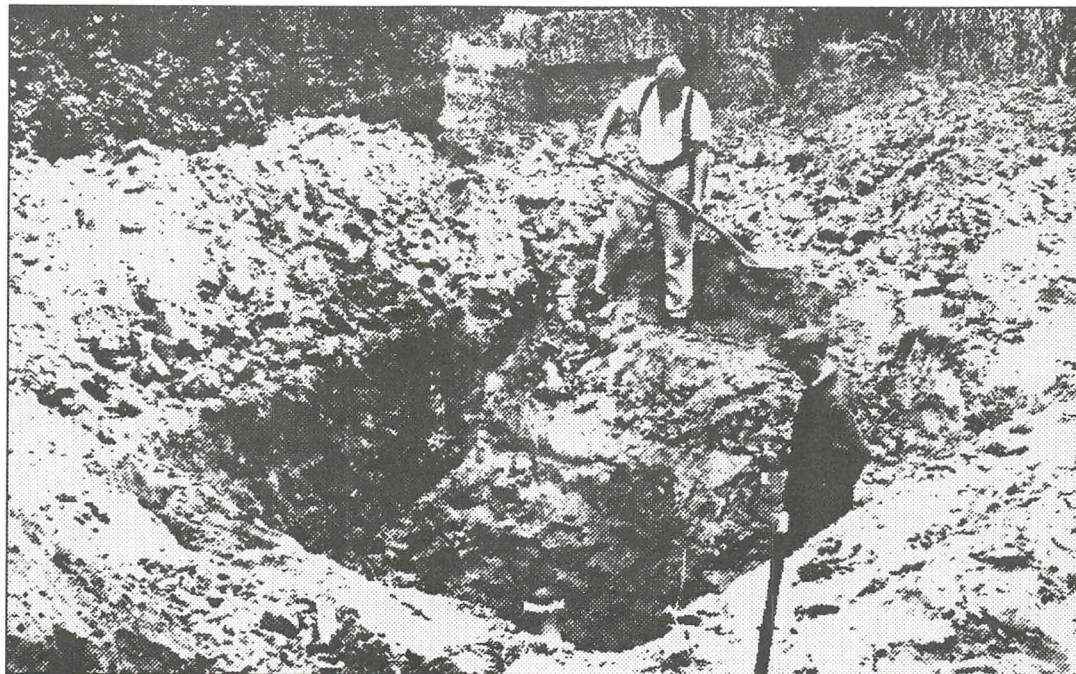
bombningen ved hjælp af egne og andres - især min fars - personlige erindringer. Teorien om, at det skulle være jernbanen eller viadukten, maskinen var ude efter, er usandsynlig i lyset af denne viden. I det tilfælde ville den ikke have forsøgt at bombe en smal banelinie **på tværs**. Der var også et langt større og mere synligt baneterræn lige i nærheden.

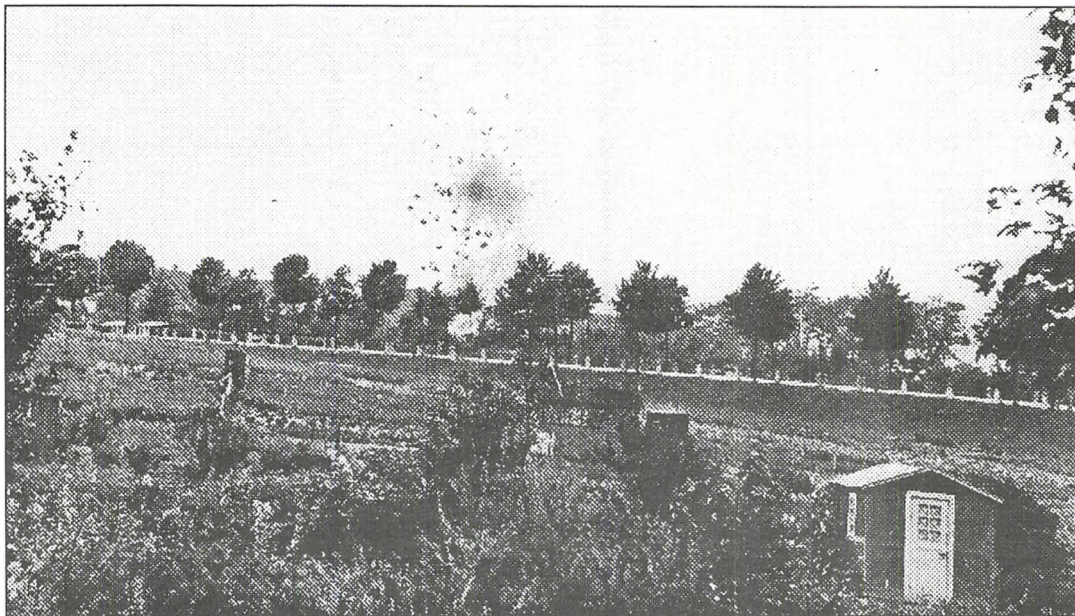
Teorien skyldtes især politiets rapporter, men alle var dengang uden større forståelse for, hvad bombekrigens strategi og taktik var. Det har man i de senere år fået et fyldigt materiale om, så man bedre kan forstå krigsførelsen set med engelske øjne.

"Blindgængerer" under udgravning. En minor leder to soldaters farlige arbejde. Den nærmeste, hvis baghoved netop ses, står formentlig lige ved bomben i bundet af bullet, for alle tre har øjnene rettet mod et punkt ved bans fødder. Efter tændsats til sprængning er anbragt, fyldes bullet med balm-baller og jord lægges ovenpå.

Ved detoneringen sprænges det dæmpende materiale op og bort fra bebygget område på grund af den skrå udgravning.

Foto: Frihedsmuseet, København K.

Sprængning af forsageren få dage efter bombningen set omtrent i indflyvningsretningen fra et kolonihaveområde kaldet "Trekanten". Man kan se jernrækværket mellem cementstolperne, som angav hovedvej 10's forløb op ad bakken mod viadukten, der ligger skjult til venstre i billedet. Eksplosionen sendte klumper af balm op i omkring 75 meters højde.

Foto: Frihedsmuseet, København K.

Min far, Gunnar Th. Clausen, døde af kræft i december 1959. Sygdommen stammede fra det område i ryggen, der blev kvæstet ved bombningen, men aldrig grundigt undersøgt. Selv omtalte han aldrig bagefter hverken denne skade eller de alvorlige perspektiver af bombningen.

Gasværksbestyrer K. H. Jensen afgik ved døden allerede 1½ måned efter besættelsens ophør. Det meste af, hvad de to mænd vidste om baggrunden for bombningen, tog de med i graven.

Det ovenstående er for mig den eneste mulige forklaring på en omstrejfende bombmaskines pludselige interesse for et fredeligt område i en forstad til Århus. Kun en større gennemgang af engelske RAF-arkiver kunne måske give en bekræftelse på

teorien. Måske vil det lykkes en gang. Ellers må man håbe på at få en mere udførlig og præcis forklaring, når danske arkiver engang bliver mere tilgængelige. Det har ikke været muligt for mig at få arkivindsigt i hverken min fars eller gasværksbestyrerens rapporter, som blev aflagt til politiet dengang.

Sandsynligvis foretog de to mænd den nat en samfundsnyttig handling ved at redde værdifulde koks til vinteren, men fremkaldte samtidig en katastrofal situation, som kun kunne forekomme under krig under ganske særlige omstændigheder.

Personligt tror jeg, at der den nat blev begået en ulykkelig fejltagelse, men med de bedste hensigter.

Tove Glud Rasmussen

Den Røde Låge 100 år

Når man kører ad Jyllands Allé mod syd, vil man på højre hånd over for skoven kunne se en rød portal, hvis overligger bærer navnet "Rosenvænget". Portalen er indgang til Vibys ældste villakvarter, og den har i dag ingen funktion bortset fra, at den er Rosenvængets vartegn. Den hedder "Den Røde Låge".

Lågen har imidlertid sin egen historie, og lad 100-året være anledning til at fortælle denne historie.

For at forstå baggrunden må vi gå 103 år tilbage.

En ansøgning om tilladelse til udstykning af gård-ejer Leth Espensens mark i 102 lige store lodder blev udfærdiget af landinspektør C. Pedersen den 5. maj 1896, og den 3. juli blev udstykningsplanen forelagt Viby sogneråd.

Sognerådets reaktion var mildest talt negativ. Det hedder i referatet, at man var i tvivl om, hvorvidt man var forpligtet til at give sit samtykke i den nu foreliggende form, eller man skulle nægte det, og resultatet af mødet blev, at der blev nedsat et udvalg på tre personer til at undersøge sagen nærmere.

Næste sognerådsmøde blev afholdt den 7. august, og ansøgningen var til fornyet drøftelse.

Der er nok ikke blevet sagt mange positive ord, idet resultatet af drøftelserne blev følgende:

"Da sognerådet formener, at den påtænkte udstykning på 102 lodder med eventuel bebyggelse kun vil blive beboet af arbejdere, da lodderne ligger noget afsides, og disse formentlig vil søge deres erhverv i Århus, og da kommunen som for tiden er stærkt bebyrdet med skatter ikke tror sig i stand til at bære de byrder, som en sådan udstykning let kan føre til, særlig fattig- og skolevæsen, så kan sognerådet mindst af alt være med til at række hånd til et slikt foretagende, der efter rådets mening i sig rummer en stor fare for kommunens selvstændighed."

Denne svada blev indført i sognerådsprotokollen og påført ansøgningen, som herefter blev videresendt til stiftsamtet. Stiftsamtet havde dog ingen betænkeligheder og skrev den 30. sept.:

"Amtet skønner ikke, at den af sognerådet fremhævede omstændighed kan være til hinder for, at udstykningen nyder fremme, og skal henstille, at det ansøgte bevilges."

Sådan blev det. Ejendommenes blade i tingbogen viser, at udstykningen blev godkendt den 7. januar 1897.

Set i bakspejlet forekommer sognerådets frygt helt ubegrundet og virker nærmest komisk, men Viby var jo en ren landkommune, og Demokraten havde stærkt opfordret sine læsere til at købe grundene, så der var vel en ikke helt lille risiko for, at det ville blive mindrebedemlede, der ville købe og bebo grundene. Det skulle gå anderledes.

Men det var ikke kun Viby kommune, der var rædselsslagen. Det var Århus kommune også. Århus kommune var pr. 1. maj 1896 blevet ejer af hovedgården Marselisborg og dermed ejer af Ladegårdsskoven, som udstykningen lå op til.

Af byrådsforhandlingerne den 11 marts 1897 fremgår det, at gårdejer Leth Espensen den 17. maj

1896 havde forespurgt byrådet, om det ville bytte en færdselsret til skoven fra en sydligere stente til en nordligere og dermed til en, der lå nærmere og mere bekvemt for at komme til Århus (en stente er en overgang over et gærde).

Den hoppede byrådet ikke på. Byrådet var opmærksom på, at Leth Espensen allerede havde udstykket en del af sin ejendom og formentlig ville udstykke endnu mere, og man frygtede, at der her umiddelbart op ad skoven ville dannes et kvarter, der meget ville komme til at ligne Kunstvej og Reginehøjkvartererne, altså en slags slumkvarter. Kunstvej kvarteret (Kunstvej = Dannebrogsgade på Frederiksbjerg) hørte på det tidspunkt til Viby, og

Et vinterbillede fra 1916 af den lukkede Røde Låge set fra skoven. På skiltene er anført "Privat Vej" og "Planteskole". Når der kom bude med varer fra Århus, måtte de sætte vognen uden for lågen og bære varerne gennem sidelågen ind til kunden i Rosenvænget.

Foto: Lokahistorisk Samling, Molleparken.

Århus skal i ramme alvor have udtalt, at man nok ønskede at få Marselisborg indlemmet i Århus, men Kunstvej kunne Viby få lov til at beholde.

Byrådet ønskede således først at prøve rigtigheden af Leth Espensens udtalelse om, at der fandtes en retting for alle til færdsel i skoven evt gennem en retssag, og man foranledigede derfor, at stenterne blev spærret. Leth Espensen fjernede afspærringerne, hvorefter byrådet den 25. marts 1897 vedtog, at der skulle anlægges en retssag for at få spørgsmålet afklaret.

Retssagen kørte på, at Leth Espensen påstod, at der var vundet hævd for alle til at færdes i skoven fra Leth Espensens jord, altså en allemands ret. Efter juristers udtalelse kan en sådan sag ikke vindes, og dommen, der blev afsagt den 15. april 1899, gik da også Leth Espensen imod. Han blev pålagt en bøde til statskassen på 40 kr., der i mangel af betaling skulle konverteres til simpelt fængsel i 4 dage. Endvidere blev han pålagt en erstatning til Århus Byråd på 5 kr. samt pålagt sagsomkostninger for 25 kr.

De nye parcelejere har øjensynlig imødeset dommen med spænding, for man skulle en omvej forbi Vibygård, hvis man ikke kunne benytte vejen gennem skoven til og fra Århus. Vibygård lå ud for Hostrupsvej mellem Skovdalsvej og Espegårdsvej. Det vil sige, at man skulle ad nuværende Rosenvangs Alle og Skanderborgvej.

Der er derfor nok ikke gået mange dage, før de nye ejere har besluttet sig for en fælles henvendelse til byrådet. Af henvendelsen, der er dateret den 22. maj 1899 og underskrevet af 22 ejere, kan

man se, at et positivt resultat var meget vigtigt. Man skal nemlig lede længe efter en så underdanig henvendelse. Den lyder sådan:

"I anledning af, at det høje Råd har spærret passagen mellem Marselisborg Skov og de ved Skovdal, på Vibygårds mark beliggende havelodder, tillader undertegnede ejere af nævnte havelodder sig herved ærbødigt at andrage det høje Råd om tilladelse til:

- 1. at lade indsætte en låge i en af afspærringerne*
- 2. at forsyne denne låge med forsvarligt lukke*
- 3. at lade anskaffe nøgler til lågen, til de af lodsejerne som måtte ønske at benytte denne gennemgang, når de går til og fra byen*
- 4. at lade lægge en gangbro over grøften på det sted, hvor Rådet eventuelt måtte give tilladelse til opstilling af lågen.*

Det bedes høfligst bemærket, at tilladelsen ikke behøver at være bindende for noget længere eller bestemt tidsrum, så at den til enhver tid kan trækkes tilbage, hvis byens høje Råd skulle finde anledning dertil, f. ex. begrundet på ufred i skoven iværksat af ansøgerne, ligesom det selvfølgelig er en pligt for vedkommende ihændehavere af nøglerne at sørge for, at lågen holdes lukket, når den ikke benyttes.

Opstillingen af lågen, lægningen af broen og vedligeholdelsen af begge dele bæres naturligtvis af ansøgerne".

Ansøgningen er efter skriften at dømme skrevet af bogholder Emanuel Nielsen, Bülowsgade 35, og

langt de fleste underskrivere har foruden underskriften omhyggeligt skrevet både bopæl og stilling på ansøgningen. Man kan derfor se, at de fleste boede på Frederiksbjerg, men der var også beboere på Søndergade, Østergade og Ågade. Stillingsbetegnelserne var meget varierende: købmand, papirhandler, grønthandler, murer, bogbinder, kasserer og patruljebetjent for at nævne nogle af dem. Ikke alle ejerne havde underskrevet ansøgningen. Blandt køberne af grundene var journalist P. Sabro og redaktør Harald Jensen, begge Demokraten, og de var ikke blandt underskriverne.

Århus byråds forudsigelser om et slumkvarter var således helt ubegrundet. Stemningen i byrådet var da også nu betydelig mere positiv end to år tidligere. Man gav på byrådsmødet den 1. juni den

ønskede tilladelse på de anførte betingelser, dog kun for et år med ret til at trække tilladelsen tilbage, hvis det skulle give anledning til ulemper.

Året efter, den 15. maj, skrev Emanuel Nielsen nu ene underskriver på lodsejernes vegne en fornyet ansøgning (på skrivemaskine, den første ansøgning var håndskrevet). Den gang ansøgte der om, at tilladelsen måtte gælde indtil videre. Desuden blev det anført, at alle lodsejerne var bosat i Århus, og at der såvidt vides ikke af lodsejerne var udøvet nogen ufred i skoven.

Indtil videre var dog for meget. Den fornyede tilladelse blev igen givet for et år. Men herefter blev adgang til skovene givet fri, og der ses således ikke at være skrevet flere ansøgninger.

Det er uklart, hvornår Den Røde Låge er blevet sat op, men man må formode, at det er sket meget hurtigt efter den 1. juni 1899, da det var af vital betydning for haveejerne at kunne gå gennem skoven. Hvor længe man blev ved at aflase lågen, er ligeledes uklart, men Rosenvængets kassebog viser indkøb af nøgler så sent som i 1921, hvor der blev anskaffet 25 stk. øjensynlig til salg, idet der er indtægt for salg af nøgler både i 1921 og 1922.

På et tidspunkt har man fjernet selve lågerne, således at portalen stod tilbage. Hvornår det er sket vides heller ikke, men af et billede kan man se, at der ikke var låger i 1949.

Da Jyllands Allé blev ført gennem skoven i 1949,

Et af de mange billeder med festligt udklædte børn til tondeslagning ved Den Røde Låge. Billedet er fra den første fastelavn i 1980.

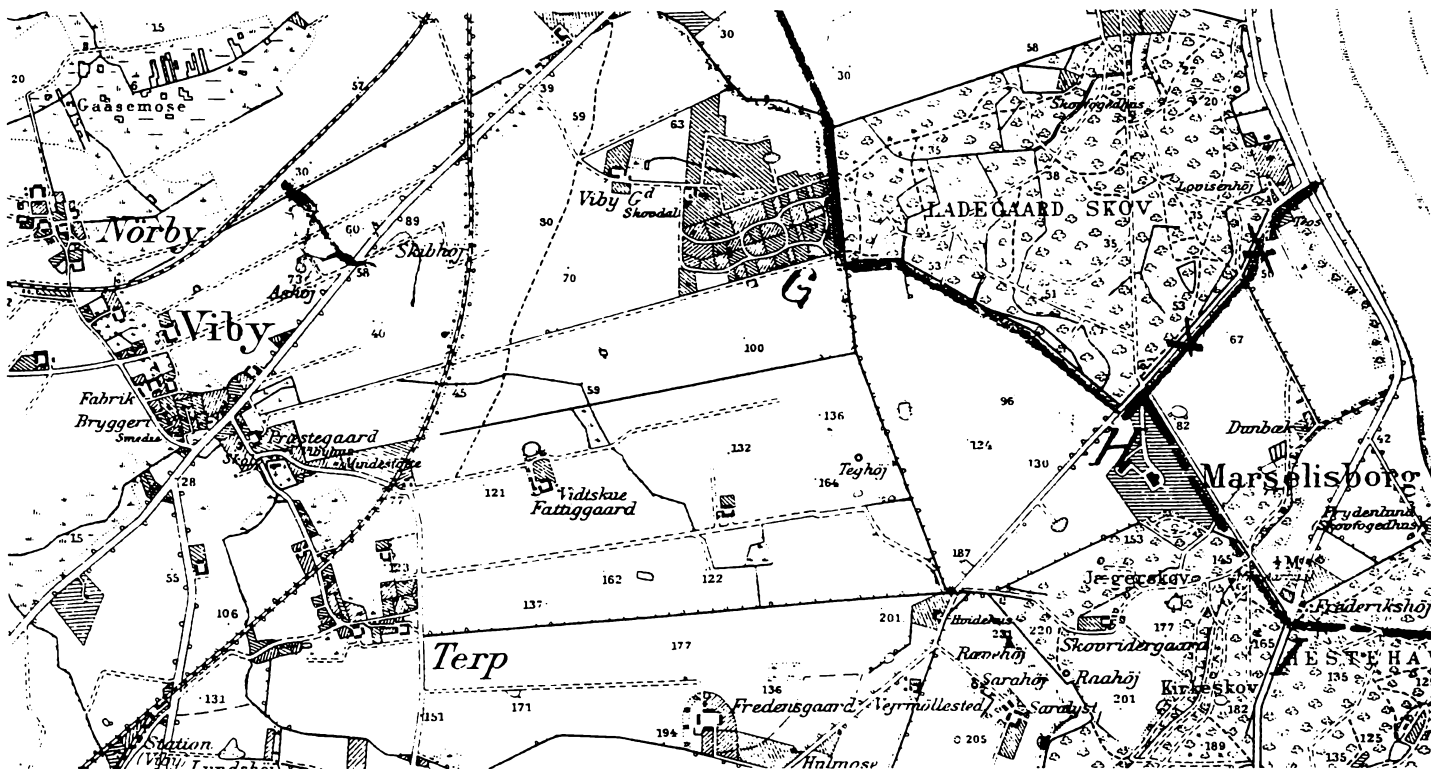
Foto i privateje.

var der diskussion om, hvorvidt lågen skulle fjernes eller genopsættes, men resultatet blev som bekendt genopsættelse. Kloakarbejder i 1979 var lige ved at betyde dens endeligt, da den uden videre blev fjernet og henlagt på en kommunal oplagsplads. Grundejerforeningen protesterede dog straks, og lågen blev halet frem igen. I dag er lågen Rosenvængets vartegn. Kvarterets vejfester bliver kaldt lågefester, og ved hvert års lågefest bliver der udnævnt en lågemester, hvis funktion er at holde øje med lågen. Det er dog mest en ærestitel. Foruden at blive hyldet ved lågefesterne bliver den

ærværdige gamle låge brugt til at holde tønden, når Rosenvængets børn i festlige kostumer slår katten af tøndens fastelavns søndag.

Litteratur: Tove Glud Rasmussen og Steen S. Nørgaard: "Bag Den Røde Låge". Rosenvænget i 100 År. 1896-1996

Udsnit af kort fra ca. år 1900. Rosenvænget med den meget specielle udstykning ses op til Ladegård Skov. Den Røde Låge stod og står endnu i overste højre hjørne af udstykningen op til skoven. (Bemærk at "Skovdal" er aftegnet på kortet lige ved siden af Rosenvænget - jf. kortet til artiklen om "Horvarefabrikanten").

Viby El-værks maskinhal er ombygget til kontorer

Omkostningerne beløber sig til ca. 250.000 kr..

Med indvielsen af Viby El-værks nye bygning i dag er der indfriet længe nærrede ønsker om bedre plads i tidssvarende lokaler. Foruden ekspeditionslokalet er der kontorer for driftsbestyreren og overmontøren samt en skrivestue i det nu ombyggede maskinhus.

Viby El-værk startede i 1912 som jævnstrømsværk, og i 1932 aftaltes levering af højspænding fra Århus-værket til supplerung af centralen. I perioden fra 1950-57 blev hele Viby kommune ombygget fra jævn- til vekselstrømsforsyning

Salget fordoblet

Driftsbestyrer Roulund Jensen udtaler, at der i dag sælges ca. 10 mill. kWh, og med et maksimum på ca. 2800 kWh er Viby-El-værk I/S Midtkrafts ottendestørste interessent, og der aftages ca. 3,5 pct. af den samlede produktion. Fra årene 1943-44 til 1959 er Viby Elværks salg tidoblet.

Etapevis ombygning

Efter overgangen til vekselstrøm blev værkets bygninger overflødige, og maskinhal, tavlesal og batterirum stod tomme. Efter forskellige overvejelser over-

drog bestyrelsen, hvis formand er værkstedschef P.A. Pedersen arkitekt Pilgård opgaven med udformning af bygningerne, så disse kunne anvendes til kontor-, lager- og udstillingslokaler.

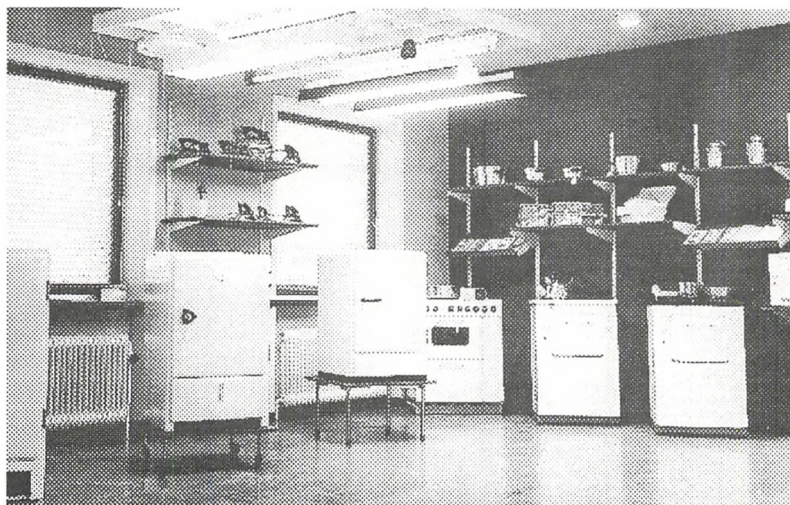
I nederste etage indrettedes først installationslager, og samtidig moderniseredes det eksisterende lager.

Maskinsalen ombyggedes dernæst til kontorer i to etager med ekspeditionslokale og kontor i stueetage og mødelokale, tegnestue, frokoststue og garderobe i øverste etage.

Udstillingslokale på 75 kvadratmeter

De gamle kontorlokaler er ombygget til folkerum, radio- og TV-værksted, og som sidste afdeling er opført et udstillingslokale på 75 kvadratmeter, hvor værket, der driver en ret omfattende installationsforretning, giver forbrugerne lejlighed til at stifte bekendtskab med alt indenfor elektriske artikler, der leveres på lempelige vilkår. Tilbage står kun at håbe, at der med tiden knyttes en husholdningskonsulent til udstillingen, der kan yde kunderne en kyndig vejledning.

Samtidig med ombygningen er man som første kontor fuldstændig gået over til en ny kontororganisation, baseret på den moderne Velox-kontororganisation, der betyder pladsbesparelse og giver en hurtig oversigt, så arbejdsgangen er hurtigere og smidigere til glæde for både personale og kunder.

Værkets demonstrations- og udstillingshal.

Bent Keblouszki

Branden på rammefabrikken

I mit hefte "Kongsvang-branden 1961" står at læse i Aarhus Amtstidende den 4. juli 1961 bl.a. følgende:

"Før Planmøbel flyttede ind i virksomheden i Kongsvang, var der her en rammefabrik. Den blev i 1920 raseret af en voldsom brand".

Den artikel fra 1920 ledte jeg efter i mange år, indtil en slægtsforsker fandt den rigtige dato til mig. Datoen er den 7. april 1921, og artiklen fortæller om Viby Brandvæsens kæmpearbejde for at redde et savværk og en købmandsforretning.

Også dengang opstod der vandmangel, og Århus Brandvæsen kunne intet stille op mod flammerne i fabriksbygningen.

- Havde vinden været stærkere, var sikkert hele landsbyen (Kongsvang) brændt, fortæller således brandinspektør Bruun.

Efterfølgende artikel er afskrevet fra Aarhus Stiftstidende den 7. april 1921 ordret og med den gamle stavemåde:

Damgaards Rammefabrik i Kongsvang nedbrændt.

Brandskaden andrager over en halv Million Kroner. - Aarhus Brandvæsen kunde ikke faa Vand til Slukningsarbejdet. Tusinder af Aarhusianere til Brand i Nat.

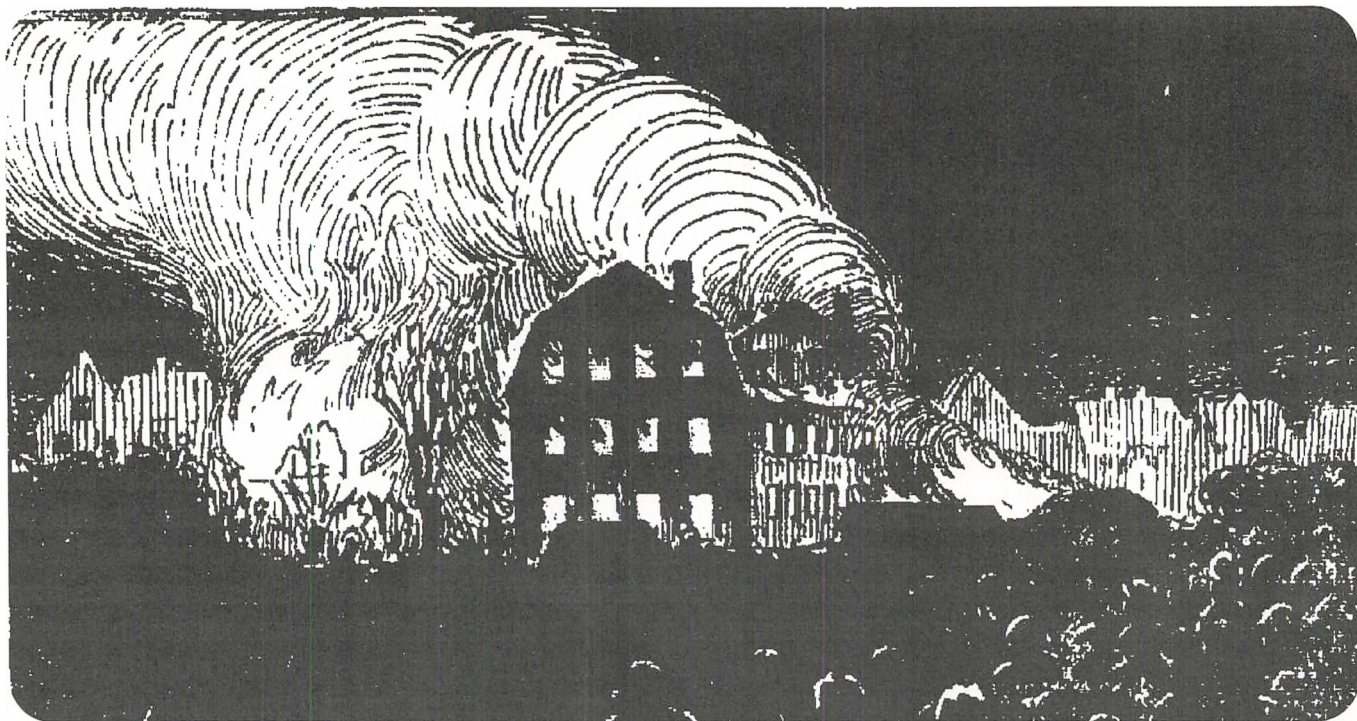
P. J. Damgaards Ramme- og Listefabrik i Kongsvang nedbrændte i Aftes og i Nat til Grunden.

Den anrettede Skade paa Hr. Damgaards Fabrik alene andrager ca. 510.000 Kr., men desuden er en Tømmerstabel brændt, og et Snedkerværksted blevet stærkt hærget af Vand; Skaden kommer derved endnu højere op.

Branden opdagedes nogle Minutter over syv af en lille Dreng, Carl Hansen, der legede paa Marken bag Fabriken, som ligger i Udkanten af Kongsvang, ganske tæt ved Aarhus. Han løb straks hjem og fortalte det til sin Far, som allarmede Brandvæsen og Politi.

Et Skaar i Feststemningen.

Fabrikens Ejer, Hr. Damgaard, var til Fest i Haandværkerforeningen. Hans 11-aarige Søn er Spejder, og det var 4. Aarhus Trop, der havde

arrangeret Festen. Hr. Damgaard sad i Salen, da han blev kaldt til Telefonen, og et Øjeblik efter for han i Automobil til Brandstedet. Imens stod hans lille Søn og læste Prologen til Spejderfesten op. Han havde paa en eller anden Maade faaet at vide, at Fabriken brændte, og Taarerne sad ham endnu i Øjnene, da han traadte ind paa Scenen. Den lille tapre Fyr klarede sig alligevel udmærket.

Da Aarhus Brandvæsen havde arbejdet i tre Minutter -

Aarhus Brandvæsens store Motorsprøjte med Brandinspektør Bruun og fem Mand var ved Halv-

otte-tiden paa Brandstedet sammen med Aarhus Politi, og kort efter kom Sprøjten fra Viby, ført af Brandfoged, Grd. Rasmussen. Det besluttedes straks, at Aarhus skulde tage sig af den store Bygning, medens Viby Sprøjte skulde begrænse Ilden og tage Kampen op med den, hvor den tog fat.

Paa dette Tidspunkt havde Branden bredt sig over hele Taget og udsendte en frygtelig Straalevarme. Men Brandinspektør Bruun var sikker paa at kunde begrænse den, og Motorsprøjten sattes i Forbindelse med en Brønd, som Beboerne hævdede var uudtømmelig. Et Par Minutter hvæsedes Vandet fra Brandvæsenets Slinger - og saa var der

ikke mere. Paa tre Minutter havde Motorsprøjten tømt Brønden, og der var ikke Brønde i Nærheden med videre Vand. Til Aaen var der for langt - og man fik først at vide, at den var der, da Bygningen var nedbrændt. Aarhus Brandvæsen, der intet kunde gøre, maatte trække sig tilbage. I Løbet af kort Tid var hele Bygningen omspændt af Flammer.

Tusinder af Aarhusianere til Brand.

Flammerne slog op mod Himlen, og Røg og Gnister føg ind over Markerne, og af og til fortalte dumpe Drøn indefra den brændende Fabrik, at en Maskine styrtede igennem et Gulv. Fra Aarhus kom en Strøm af Mennesker vandrende og cyklende for at se Branden, og rundt fra Nabosognene kom Folk i Hundredvis. Og da Branden var paa sit højeste, belyste den Tusindvis af Mennesker, der stod som Tilskuere i de tilstødende Haver og Gader, sad i Træerne og paa Tagene, og hvor der overhovedet var Plads til dem.

Viby Brandsprøjte i Arbejde.

Inde paa Brandstedet arbejdede Viby Brandsprøjte. Man mindedes uvilkaarligt Læsebogens Historier om en Brand paa Landet, naar man saa dette Brandvæsen i Arbejde. Alligevel arbejdede Viby Brandvæsen fortrinligt og gjorde et Kæmpearbejde. Først og fremmest fik det slukket Ilden i Snedkermester Adamsens Savværk lige ved Fabrikken. Gang paa Gang blev dette antændt, der brændte Hul i Taget, men paa et Halvtag stod en Mand, Smed Nielsen, og sprøjtede uafbrudt 2-3 Timer. Til sidst havde han reddet Huset. Ogsaa

andre Huse i Vindretningen - Vinden var Nord-Nord Øst - blev antændte af Gnisterne. Saaledes var der Ild paa Købmand Nielsens Hus og i et par andre Huse, men den blev slukket i Tide, og Brandmændene fra Aarhus reddede et Skur et Stykke inde i Byen.

Straalevarmen antænder et Skur.

En halv Time efter Ildens Opkomst antændte Straalevarmen et Skur med Lister og Mahognitræ. Det laa ligesom Fabriksbygningen i Syd-Nord og en Snes Meter fra Fabrikken. Ogsaa det nedbrændte fuldstændig, men det lykkedes tildels at redde nogle Tømmerstabler ved Siden af, tilhørende Tømmerhandler Knud Andersen, Kriegersvej.

En Snes Mand arbejdede uafbrudt paa at rydde Tømmer af Vejen, og andre huggede ned paa Plankeværket og Træer for at standse Ilden. Blandt de ivrigste til at rydde op var Ritmester Reedtz Tbott.

Vinden svingede i Aftenens Løb over i Nord, hvorved Snedkermester Heins Ejendom ved Landevejen reddedes. Ilden havde fat i Træerne i hans Have, men Stautrup Brandvæsen, der var kommet til stede, fik den slukket. Heldigvis bestod Skurets Sider af Bølgeblik, der dæmmede op for Ildens videre Fremtrængen. Det mere end meget andet var Skyld i, at Ilden ikke kom videre.

Den lystige Straalemester.

Medens Ilden i Skuret var paa sit højeste, trængtes Folk inde paa Gaardspladsen. Især et Cykelskur midt i Gaarden benyttedes, fra dette havde man en glimrende Udsigt. Men Cykelskuret var ikke

tænkt som Udsigtsplads og med et gik det i Stykker. Folk tumlede og styrtede rundt mellem hinanden, og en Dame besvimelede. Et Par Spejder Piger fik hende dog ret hurtigt bragt til Koncepterne igen.

Da Snedker Adamsens Hus var reddet, tog Smed Nielsen, der var Straalemester, fat paa Slukningen af det store Skur. Ganske vist var det omtrent nedbrændt, men Ilden skulde jo slukkes. Folk blev mere og mere nærgaaende, da Varmen blev mindre, men den lystige Smed fik dem flyttet, da han i et Par Minutter havde overdænget dem med Vand. Kort efter kom Politiasistent Berleme Nix til stede og fik Pladsen og de omliggende Haver ryddet for Publikum.

Ildens Opkomst ubekendt.

Ved 11-Tiden var der ingen Fare mere. Da var Fabriken, Vognporte og Stald bagved den og Lagerskuret foran nedbrændt foruden et skur tilhørende Hein og de omtalte Brædestabler. Aarhus Brandvæsen kørte snart hjem, medens Viby Sprøjte arbejdede hele Natten og fik Ilden saa godt som slukket. Endnu brænder det dog i Tomterne, men i Dagens Løb vil Ilden sikkert blive slukket.

Interview med Fabrikant Damgaard.

Hvorledes den er opstaaet, vides ikke, den sidste der forlod Fabriken, var en ung Dame paa Kontoret, hun gik kl. 6 og slukkede overalt. Man antager dog, at ilden stammer fra en Limovn.

I en Samtale, vi i aftes havde med Fabrikant

Damgaard, udtalte denne, at Fabrikken er bygget i 1913. Efter nogen tids stilstand var man igen begyndt at arbejde og Fabriken beskæftiger en halv Snes Mand.

- Hvor stor er Brandskaden? spurgte vi.

- Bygningen med Maskiner og Løvsøre er assureret for 240.000 kr. og mine Lagre for 270.000 kr. Men det kan jeg selvfølgelig ikke faa det for nu. Gulvfladen i Fabriken var 900 Kvadratmeter, og hvor der ikke var Maskiner, var der Lagre.

Hvis Vinden havde været stærkere.

Vi talte ogsaa med Brandinspektør Bruun, der var temmelig trist tilmode, fordi han ikke kunde komme til at arbejde.

- De kan være glade, Beboerne herude, sagde Brandinspektøren - over den svage Vind i Aften. Havde den været stærkere, var sikkert hele Byen brændt. Vi staar jo fuldstændigt magtesløse, naar vi ikke har Vand. Men saadan er Forholdene alle Steder paa Landet. Der er kun Vand til de lokale Sprøjter, og det kan være sløjt nok med det ogsaa.

Kilde: Aarhus Stiftstidende, Torsdag den 7. April 1921.

Noter P. J. Damgaards Liste- og Rammefabrik, Landevejen (nuv. Skanderborgvej) 8. Den blev bygget i 1913.

Brandfoged for Viby Brandvæsen i 1921 var Gårdejer Rasmus Jens Rasmussen, hans gård var dér, hvor nu Viby Bibliotek ligger.

Snedkermester Adamsens Savværk, Landevejen nr. 14.

Snedkermester Hans Heins ejendom lå ved siden af i nr. 12. En søn, Aage, overetog senere snedkeriet.

Købmand Henry Nielsen havde forretning Landevejen nr. 16 i 1921.

Altsåovre på den anden side af Thyrasgade.

Ritmester Reedtz Thott boede i villa "Kongshøj".

Bjarne Merlit

Min barndoms Fredensvang

Fredensvang var oprindeligt et nybyggerkvarter i Viby kommunes sydøstlige område, der grænser op til byskellet mod Århus.

Efter Viby kommunes opkøb i 1884 af "Vidtskuegård" og senere i 1939 af den store gård "Fredensgård" blev der mulighed for at planlægge et nyt, stort sammenhængende boligområde. Området udgjorde stort set arealerne mellem villakvarteret Rosenvang-Rosenvænget mod nord og Holmevej mod syd.

Den gamle vej mellem Rosenvang og Terp Skovvej blev istandsat og videreført til Holmevej. Ligeledes blev den gamle vej, Terp Skovvej, istandsat og moderniseret. Jyllands Allé blev videreført fra Skovbrynet op over den nyanlagte Fredensvang Runddel og videre vestpå med tilslutning til den nye Christian d. Xs Vej.

Udstykningerne tog fart. Nye veje blev anlagt. Nye boligblokke blev opført og nye villaområder opstod. Fredenskirken ved Rosenvangs Allé med tilhørende kirkegård blev indviet 6. juni 1960.

I 1970 blev Viby kommune tillige med andre kommuner sammenlagt med Århus kommune, og den nye Stor-Århus kommune var blevet til virkelighed.

Fredensvang blev en del af Århus, og postvæsenet blev af praktiske grunde nødt til at opdele området i nye kvarterer i forhold til lokale postkontorer.

Den gamle gård i Fredensvang - og udstykning af gårdens jordtilliggende

Gården lå på det nordøstlige hjørne af Terp Skovvej og Rosenvangs Allé. Det var en meget smuk firelænget gård bestående af tre sammenbyggede avlsbygninger og en fritliggende beboelsesbygning. Alle bygninger var hvidkalkede og havde sortmalet bindingsværkstømmer. Taget på bygningerne var stråtag. Fra Terp Skovvej førte en kort vej op til indkørslen med den brede sortmalede port, der oftest stod åben. Gårdspladsen var belagt med toppede brosten. Et restaureret stuehus, der er resterne af en tilsvarende gård, kan sammenligningsvis ses på Enghavevej 25.

Viby Sogns historie, bind II, der udkom i 1949, omtaler ikke gården i Fredensvang. Derimod omtales den oprindelige Balagergård, matr. nr. 7, der havde et tilliggende på 50 tdr. land. Jens Juul, der i en årrække var sognerådsformand i Viby,

omtaler i en artikel 14. april 1962 i Forstadsavisen, at Balagergård var en slægtsgård, der ejedes af Marselisborg gods. (Godset har ingen forbindelse med Marselisborg Slot, der først blev færdigbygget i 1902 som en bryllupsgave til den senere kong Christian X og dronning Alexandrine). Balagergård blev frikøbt i 1848 og kort efter delt i to næsten lige store dele, muligvis til to brødre.

Den østlige del af Fredensvang blev bebygget med gården i Fredensvang på hjørnet af Terp Skovvej og Rosenvangs Allé. (Se kortbilagene på side 38).

Det terræn, der hørte til gården i Fredensvang, var ret udsædvanligt. Selve gården var bygget på et aflangt areal af form som en ø liggende hævet over de omliggende nære arealer mod syd, øst og vest. Disse nære arealer var i 1920'erne og 1930'erne mere eller mindre oversvømmede ved forårstide. Det var tydeligt, at der engang havde været søer og moser, hvor der nu var engdrag. Beviset var der, da vi i 1940'erne fandt tørvejord ca. 1 m under overfladen ved en mindre udgravning i mine forældres have på Vegavej. Disse engdrag fortsatte på Fredensgårdens jorder, hvor der også var to store moser.

Terp Skovvej dannede grænsen mellem Fredensvangs gårdens jorder og Fredensgårdens meget større jordtilliggende.

Øst for den vandrige jord ved Vegavej steg terrænet voldsomt i form af et stort sammenhængende bakkedrag helt op til bygrænsen til Århus.

På toppen af disse bakker lå indtil ca. 1900 en meget stor bronzealderhøj kaldet Teghøj, udtales

Teeghøj. Den skal have været 7 meter høj og have haft en diameter på 35 meter. Hvad navnet Teghøj betyder henligger i det uvisse. Det kan være en "sprogforbistring" af en gammel lokal dialekt og betyder Thorshøj eller Thirshøj. Mere sandsynligt forekommer det, at udtalen stammer fra ordet Tinghøj. Netop beliggenheden højt oppe og med fri udsigt til alle fire verdenshjørner taler for, at den 7 meter høje bronzealderhøj kan have været et samlingssted for tidligere tiders hovbønder, når der skulle drøftes fælles problemer under såvel krig som fred.

Teghøj blev fjernet og arealet planeret med det omliggende areal i forbindelse med, at man omkring 1900 begyndte at udstykke byggegrunde nær bygrænsen til Århus. Der blev bl.a. udstykket en stor parcel i området, der nu kaldes Atlasvej, og på parcellen blev i 1902-3 bygget en mindre gård, der fik navnet Teghøj.

Fra gården Teghøj og fra den gamle gård ved Terp Skovvej-Rosenvangs Allé blev der nu solgt grunde i hele området omkring det, der nu hedder Atlasvej, Alphavej, Terp Skovvej og Libravej. Syd for Libravej lå to store moser. Grundene var dengang billige i forhold til grundpriserne i f.eks. Rosenvænget eller Århus, netop fordi grundene lå så afsides. Den eneste adgangsvej var Terp Skovvej, der havde forbindelse med Holmevej, som førte ind til Århus på det stykke, der nu er omdøbt til Carl Niensens Vej.

Det passede ikke Århus byråd, at nabokommunen Viby tillod udstykning af billige villagrunde med en udsigt lige op til byskellet, og Århus ud-

skrev en konkurrence om anlæg af veje og placering af villagrunde på det areal, hvor nu væddeløbsbanen og Observatoriestien ligger. Skovrider A. Pries og forstassistent T. Wielaudt foreslog som konkurrencevindere i 1908, at der blev anlagt en sti, Observatoriestien, med en beplantning som kunne lukke for udsynet fra nabokommunen, hvilket kunne udvirke "at skatteydere fra byen ikke så let fristes til at købe grunde uden for kommunen".

I 1911 indviede Dr. Friedrich Krüger sit observatorium på en grund i Århus lige ud for Libravej i Viby kommune.

I 1914 påbegyndtes anlæg af Observatoriestien, og man havde herefter en flot spadseresti fra Skovbrynet i Århus helt op til Mogensløkke, hvor Århus, Viby og Holme-Tranbjergs kommuner stødte sammen. Langs stien blev der plantet tjørnetræer, så udsigten fremover blev dårligere. Hvad man nok ikke havde troet muligt blev imidlertid, at observatoriestien blev en meget eftertragtet adgangsvej til det nye kvarter "Fredensvang". Desværre blev stort set halvdelen af Observatoriestien nedlagt i forbindelse med Jyllands Allés gennemførelse i 1949-50.

Udstykningerne i Viby kommune fortsatte, og man besluttede, at det nye kvarter skulle hedde Fredensvang. Det var et passende navn, når nærmeste villakvarter mod nord hed henholdsvis Rosenvænget og Rosenvang og det syd for Terp Skovvej beliggende store græsningsareal tilhørte gården Fredensgård.

Dyrkningsarealerne, der hørte til gården i Fredensvang svandt naturligvis ind i takt med, at

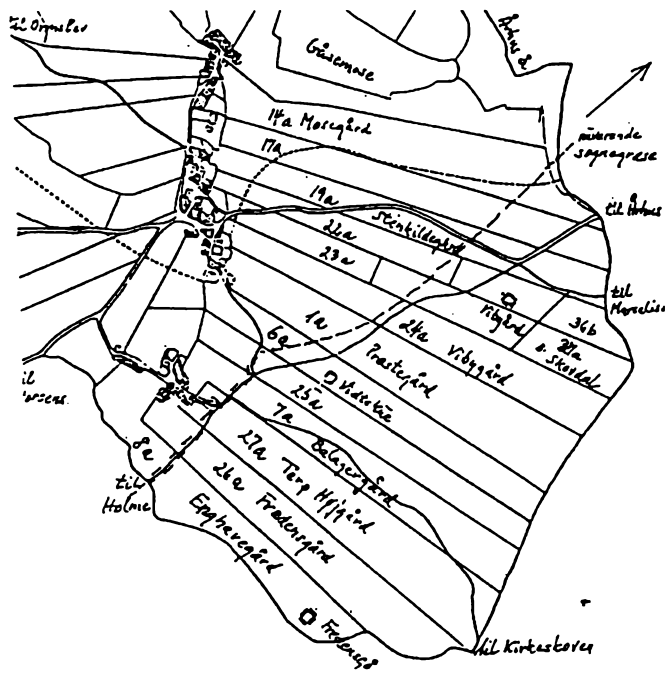
grunde blev solgt, hvorfor det i 1934 blev nødvendigt at forbedre grusvejen mellem Rosenvang og Fredensvang. Den fik så navnet Rosenvangs Alle, og den sluttede ved tilslutning til Terp Skovvej.

Det blev også nødvendigt, at vejene i Fredensvang foreløbigt blev belagt med stabilt grus og fik fortov i begge sider. Fredensvang bestod herefter af bebyggelse og grunde på Uraniavej, en lille del af Odinsvej (Balagervej), endvidere af Vegavej, Gemmasvej, Alphavej, Atlasvej, Libravej samt Terp Skovvej, Orionsvej, Kastorvej, Siriusvej og Polluxvej. Det skal i den forbindelse nævnes, at grundene på Orionsvej, Kastorvej og Polluxvej samt en del af Siriusvej blev udstykket fra den store gård "Fredensgaard", der ejede jorden syd for Terp Skovvej.

Den gamle gård i Fredensvang havde i udstykningsperioden haft forskellige ejere, og heraf kan nævnes Kresten Holm Sørensen, der i 1918 solgte gården til Peder Mikkelsen. Peder Mikkelsen havde i 1902 købt Fredensgård, men solgte den i 1907 til svigersønnen Poul Sloth. Fouragehandler M. Høyer, København, overtog i 1925 gården i Fredensvang. Peder Mikkelsens enke, Hennerikke Mikkelsen, der sad i uskiftet bo, blev boende i stuehusets vestende i en lang årrække.

Gårdejer Anton Nielsen, Skejby købte gården i 1926.

I 1922-23 havde tre familier købt grunde på midten af østsiden af den markvej, der senere blev til Vegavej. Mine forældre var en af de tre familier og foreløbigt blev grundene benyttet som sommerhusgrunde. En dobbeltgrund på hjørnet af Vegavej

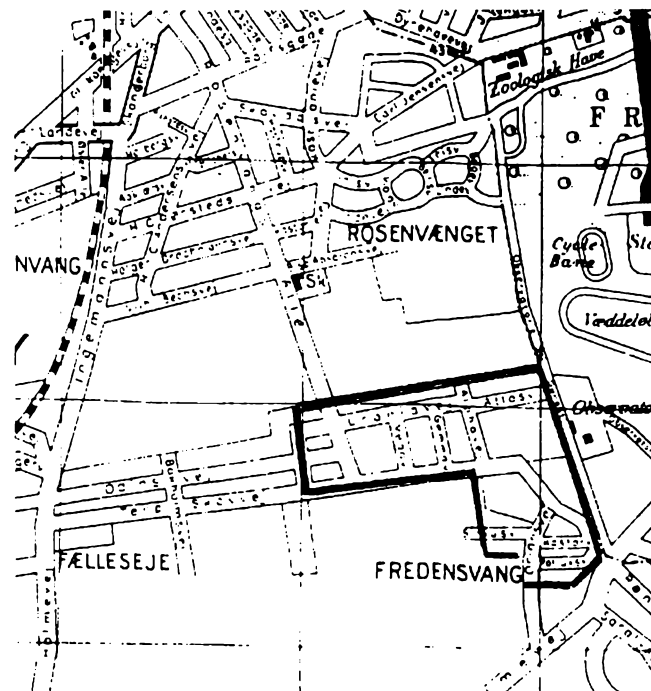
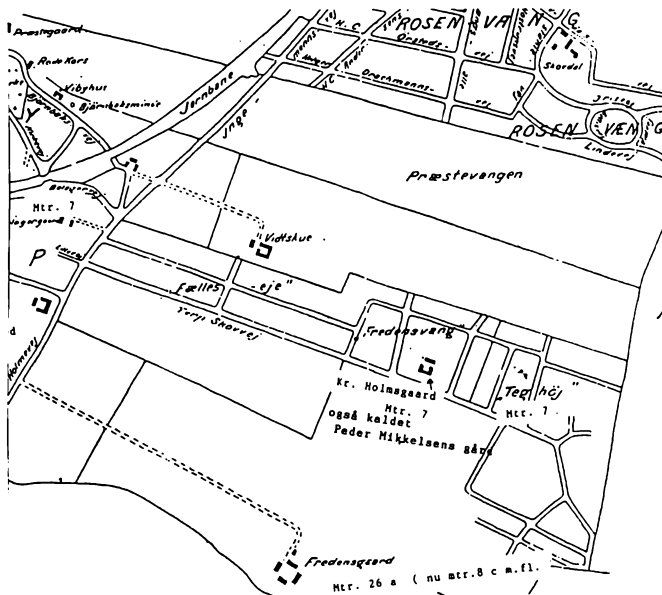
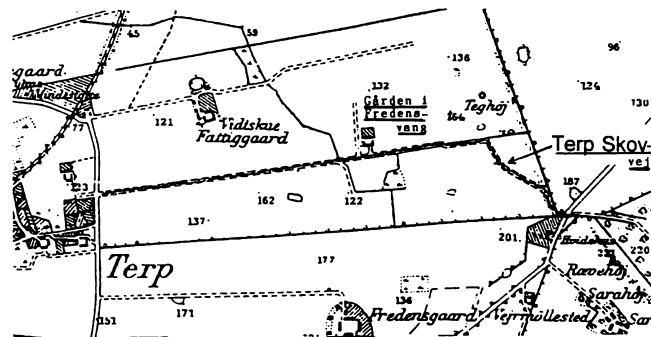

Til venstre: Kort over udskiftningen 1816/17 af Vibygaard, Fredensgaard, Vidtskue og sognegræsen mellem Viby og Fredens sogne.

Herunder: Ca. 1900.

Nederst til venstre: Ca.1922.

Nederst til højre: Uddrag af bykort fra 1940.

-Uraniavej henlå som græsningsareal til gården. Det samme gjorde sig gældende ved Vegavej-Terp Skovvej. Arealerne på vestsiden af Vegavej grænsede direkte op til gården og blev dyrket med korn og roer.

Efter få år med sommerhus lod mine forældre bygge helårsvilla, som vi tog i brug i 1928. Mine erindringer om Fredensvang er derfor fortrinsvis tilknyttet tiden fra 1927 og frem til 1945 og 46, da jeg flyttede på grund af indkaldelse til militærtjeneste. I 1964 flyttede jeg tilbage, men til en anden del af Fredensvang, hvorefter jeg havde mulighed for at følge den store forandring, der var sket i den gamle og den nye del af Fredensvang, herunder også det meget store beboelseskvarter, der i min barndom var marker henhørende under en anden gård, Fredensgård.

Gårdejer Anton Nielsen i Skejby havde som nævnt i 1926 erhvervet den gamle bindingsværksgård ved Rosenvangs Allé-Terp Skovvej. Enkefru Hennerikke Mikkelsen boede fortsat i den vestlige halvdel af stuehuset. I den østlige halvdel indflyttede en husmand og gartner ved navn Boye med familie. Boye må givetvis have lejet halvdelen af hovedbygningen samt avlsbygningerne og gårdens jorder. Han var en venlig og meget flittig mand, der pløjede og såede og holdt markerne i fin stand. Vi bemærkede, at han af og til ikke var hjemme om dagen, vi købte nemlig æg hos hans venlige kone, når vore egne høns ikke var i æglægningshumør. Et par gange hyrede far også Boye til med sin hestevogn at hente et læs brændsel til os.

Der var en ting, som vi var bange for, når vi hav-

de ærinde på gården, og det var Boyes store og bidske lænkehund. Den forekom mig, der selv var vant til hund hjemmefra, at være mildt sagt frygtindgydende. Det var en kraftig gulbrun hund - måske en Rottweiler, der gøede rasende og sprang frem fra sit hundehus og forsøgte at sprænge sin solide jernlænke. Når Boye kom hjem fra arbejde andetsteds, fandt den omgående sin plads i hundehuset på hans kommando. Når fru Boye viste sig i døren, faldt der også ro over den, men når vi gik med de indkøbte æg, fik vi en rasende afskeds-salut fra uhyret, så hun igen måtte berolige den. Hver gang tænkte jeg: "Hvornår sprænges lænken, og hvad sker der så?".

En dag var der solgt to parceller, der lå på det østre hjørne af Vegavej-Uraniavej og snart efter to parceller på det vestre hjørne. Derefter et par parceller mere på Vegavejs vestside. Gårdens arealer til dyrkning indskrænkedes. Boye flyttede og en anden familie, der hed Sørensen, overtog lejemålet i hovedbygningen og avlsbygninger. Familien Sørensen havde høns og smågrise i de tidligere avlsbygninger. Så vidt jeg er orienteret, var manden fast ansat i privat erhverv, og det med grisene var til hjemmeslagtning og privatsalg. Hos Sørensen købte vi strøelse til gulvet i vort hønsehus samt roer til supplement af hønsenes vinterfoder.

Det var meget tydeligt, at den gamle bindingsværksgård var i forfald. Man så det indvendigt, hvor stalden nu blev brugt som hønsehus, og andre rum efterhånden stod tomme. I laden stod opmagasineret en del halmballer og en gammel hakkelsesmaskine, der skulle betjenes ved hånd-

kraft. Den havde et stort svinghjul og var ikke afskærmet ved knivene og derfor ikke ufarlig at benytte af ukyndige, når der skulle skæres strøelse. Udvendigt så det værre ud. De hvide mure blev ikke længere vedligeholdt med hvidtekalk, og det sorte træbindingsværk blev ikke tjæremalet. Den flotte sorte port i tværlængen var fjernet. En vinterstorm gjorde forfaldet større. Et stort hul i stråtaget på den østre længe blev synligt. Der blev intet gjort for at reparere og begrænse skaden. Blæsevejr er jo almindeligt forekommende, og mere og mere af stråtaget forsvandt over avlsbygningerne.

Endelig skete der noget. Resten af stråtaget over avlsbygningerne blev fjernet, og i stedet blev der oplagt bølgeblik - vel at mærke gamle plader med meget store rustsamlinger. Et særdeles uskønt syn. Bølgeblik kaldtes det, men det bestod af jernplader med en "bølget forhøjning" i længderetningen, tilsvarende nutidens bølgeeternitplader. Jernpladerne var oprindeligt galvaniserede, men efter mange års brug rustede pladerne. Det er ganske uforståeligt, at en så smuk gammel gård kunne få lov at forfalde uden at myndighederne greb ind. Nu om dage ville gården være fredet i klasse A. Retfærdigvis må det anføres, at datidens myndigheder måske ikke havde nogen lovhjemmel til at blande sig i ødelæggelsen af gården.

Udstykningen af grunde fortsatte. Gårdens avlsbygninger lå i vejen, så de blev nedbrudt. Den gamle hovedbygning blev fortsat udlejet i en årrække. Det er blevet mig fortalt, at bygningen blev ødelagt ved en brand, og at de sidste rester er

fjernet omkring 1960, hvorefter grunden og det areal, der i Kr. Holms og Peder Mikkelsens tid udgjorde gårdens store have, blev udstykket til vilagrunde bagved den nuværende servicestation på Fredensvangs Runddel.

Kildematerialer:

Viby Sogns Historie I og II.

Viby lokalhistoriske Samling.

Artikel af Jens Juul i Forstadsavisen 1962.

Egne erindringer og oplevelser.

MINDEORD

Bjarne Merlit, som har skrevet ovenstående artikel, afgik ved døden den 29. august 1999. Med hans død har foreningen mistet en af sine trofaste støtter. Ikke mindre end tre byvandring har Bjarne Merlit stået for: "Gammel Fredensvang" i 1989, "Ny Fredensvang" i 1991 og en rundtur i Kirkeskoven i 1997. Også flere artikler har han skrevet til vores årsskrifter, nemlig i 1991, i 1995 og i 1996, som det fremgår af den samlede indholdsfortegnelse.

Æret være hans minde.

Tove Glud Rasmussen

Weekendhytten Dakbjerg 50 år

I begyndelsen af juni i år fik vi i Viby lokalhistoriske Samling en forespørgsel om, hvornår Viby skolernes hytte på Dakbjerg egentlig var indviet og taget i brug. I Samlingen har vi kopier fra Rosenvangskolens scrapbog, og heraf fremgik det, at vi var meget nær ved 50 års jubilæet, idet indvielsen var foretaget den 26. maj 1949. På forskellig vis blev der i løbet af sommeren i år indsamlet oplysninger om Dakbjerg, og det blev besluttet at tage nogle billeder med på udstillingen på Rosenvangskolen sidst i september.

Et problem var der dog. Vi havde meget få billeder, men en kontakt til Århus Stiftstidende, som havde en artikel i avisen om indvielsen i 1949, resulterede i en efterlysning, og denne medførte, at vi fik en del billeder og oplysninger. Vi fik så mange, at den ene planchevæg, som vi havde sat af til billeder om Dakbjerg på udstillingen, måtte udvides til 1½ planchevæg.

De mange oplysninger kan stykkes sammen til følgende fortælling om Dakbjerg, som så mange Viby-børn har minder om fra en tid, hvor det at rejse kun var forbeholdt de få.

Optakt og forberedelser

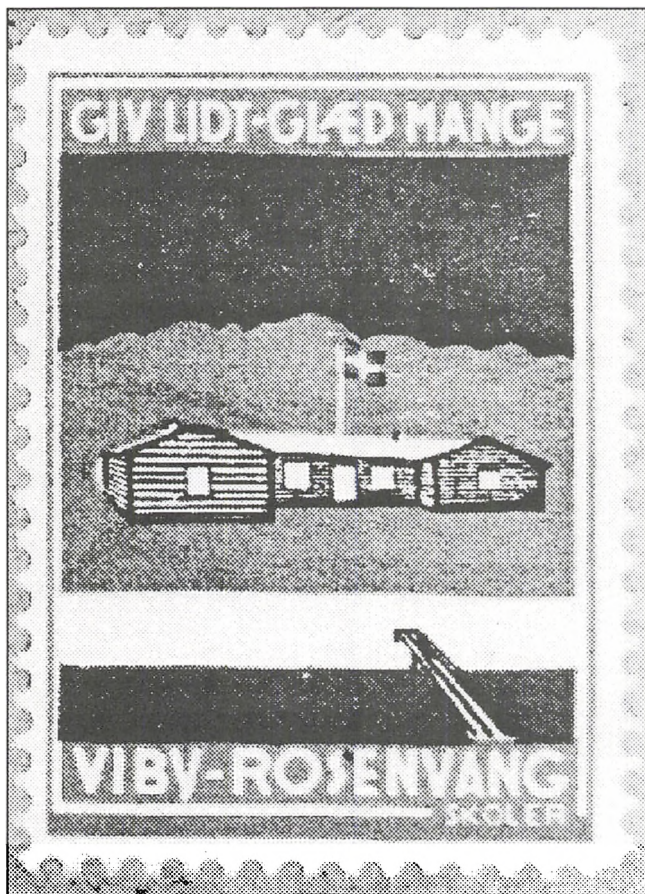
Der første bevis på, at der var planer om en hytte, kan man se af hyttens kassebog, som starter den 25. juni 1948 med at fortælle, at der fra Rosenvangskolen blev indbetalt 1.445,42 kr. Herefter gik der ikke mange dage, så fulgte Viby Skole med og indbetalte 1.130,00 kr.

Dette foregik noget før, at spørgsmålet om en weekendhytte var oppe i sognerådet. En måned efter, den 2. august, blev spørgsmålet nemlig behandlet i sognerådet, idet det blev anført, at der var indsamlet 2.700 kr. Det var dog, som det ses, lidt pral. Man kan af sognerådsreferatet se, at indsamlingen ikke var sket til en bestemt hytte, idet der på det tidspunkt forelå et tilbud på en hytte i Dyngby. Sognerådet meldte på mødet ikke ud med nogen holdning til spørgsmålet, men overlod sagen til skoleudvalget til nærmere undersøgelse og eventuel indstilling til sognerådet.

Ca. 1½ måned senere, den 20. september, forelå skoleudvalgets indstilling. Den gik kort ud på, at kommunen skulle købe Weekendhytten Dakbjerg for 30.000 kr. samt bevilge 3.000 kr. til istandsæt-

telse, men samtidig forudsattes det, at et forældre-råd og interesserede lærere og lærerinder ved Viby og Rosenvang Skoler skulle stille i udsigt at indsamle 12.000 kr. i løbet af 5 år. Indstillingen blev vedtaget af sognerådet, idet dog to af rådets medlemmer ikke kunne stemme for indstillingen.

Uafhængigt af sognerådets behandling fortsatte indsamlingen, som foregik ved salg af mærkater.

Kassebogen viser, at Kongsvang Bogtrykkeri den 11. september modtog 423,85 kr., og den 14. september begynder indtægterne fra salget af mærkaterne at indgå med indbetaling af 200 kr. fra Viby Skole. Et udateret avisudklip fortæller, at der kort før sommerferien blev udskrevet en konkurrence blandt eleverne om udkast til en mærkat samt et egnet slogan hertil, og at man blandt de mange udkast valgte et, som var tegnet af Olaf Christian- sen, Rosenvang, og at præmierne for det bedste slogan blev givet til Else Schmidt og Erling Borup Andersen, Rosenvang. Salget begyndte den 5. september, altså $\frac{1}{2}$ måned før sognerådets vedtagelse af købet.

Om indsamlingen i øvrigt har mange samstem- mende fortalt, at der på de to skoler var opsat termometre, så man kunne følge indsamlingen, og at der opstod en kappestrid mellem de to skoler om, hvor der blev indsamlet mest. Denne uautoriserede kappestrid endte med, at der foruden oven- nævnte indbetalinger i juni 1948 blev indsamlet 1.185,34 kr. i Rosenvangskolen og 937,10 i Viby Skole.

Det fremgår intetsteds, hvornår istandsættelsen af hytten startede, men følgende kan læses i avisar- tiklen i forbindelse med indvielsen: "... Den stærkt forfaldne studenterhytte (oprindelig en restaura- tion) er på $\frac{3}{4}$ år forvandlet til et smukt, solidt og velindrettet hjem. Næsten hver pind både ude og inde er flyttet, siger en af de lærere, der har ofret

Forstørret aftryk af mærkat indklistret på bagsiden af omslaget til "Bar- nets anden Sangbog".

al sin fritid på arbejdet. Istandsættelsen har kostet omkring 4.000 kr.". Lidt senere i samme artikel oplyses det i forbindelse med omtalen af en hædersbog, at *"En særlig plads vil tømrermester Peter Jensen, Viby, få. Hans andel i forberedelserne berømmes af alle, der har ført sagen igennem"*. Kassebogen fortæller, at P. Jensen den 23. juni 1949 fik udbetalt 5.000 kr., men hermed var udgifterne ikke slut, idet han i november 1949 fik yderligere 5.100,28 kr., og ved udgangen af 1949 skyldte man ham 4.000 kr. Gaver (naturalier?) modtaget til ombygningen er registreret til 4.339,38 kr.

Af ovenstående beskrivelse får man ikke indtryk af, at Dakbjerg hytten var primitiv, men det var den, i hvert fald med nutidens øjne. Der var således ikke indlagt el, der var komfur, der blev fyret i med træ, der var kakkellov i stuen, og vand blev pumpet op fra et pumpehus, der lå neden for hytten.

Samstemmende fortælles det, at den mest aktive af de lærere, der tog del i istandsættelsen var Richard Rasmussen, Viby Skole, men også hans senere kone Erna Pedersen samt Holger Olesen, Kaj Pedersen og Svend Møller også fra Viby Skole er nævnt. Fra Rosenvangskolen deltog N. Chr.

I arbejdstøjet: Lærerne Holger Olesen og Richard Rasmussen, Viby Skole, og lærerne Niels Chr. Hansen og Peder Jensen, Rosenvangskolen, drøfter arbejdet.

Foto i privateje.

Hansen, Viggo Jensen og Peder Jensen. Sidstnævnte blev senere skoleinspektør på Viby Skole.

Foruden lærerne var der også - i hvert fald efter indvielsen - et korps af unge mennesker fra aftenskolen, der sammen med Richard Rasmussen og hans kone brugte deres weekender på at hjælpe til. De lavede således trappen ned til det store græsareal ved søen, de satte rækværk op omkring hytten, malede hytten, lavede hegn omkring badearealet i søen, malede og rejste flagstang, slog græs og kløvede brænde m.m.

Indvielsen

Den festlige indvielse fandt sted Kr. Himmelfarts-

Til venstre:

Pause i arbejdet. Lærer Kaj Pedersen, Viby Skole og lærer Viggo Jensen, Rosenvangskolen.

Drengen er den senere journalist Preben Heide.

Foto i privateje.

*Forberedelse til indvielsen
26. maj 1949.*

Foto i privateje.

dag, den 26. maj 1949. Der var lagt op til den helt store fest. Indbydelsen fortæller således, at den gjaldt forældre og skolesøgende børn i Viby og Rosenvang Skoler, og man havde med særlig velvilje fra DSB fået etableret et særtog fra Århus og Viby til Alken Station. Som bekendt er der ingen station ved DSB's baneanlæg i Viby, men der etableredes til lejligheden en interimistisk holdeplads ved bommene ved Horsens Landevej kl. 13.10, idet toget afgik fra Århus kl. 13.00. Ankomsttidspunktet var fastsat til kl. 13.55. Prisen var for retur-billetter fastsat til 1,35 for børn og 2,70 for voksne.

Der var mange, der benyttede sig af dette tilbud. Efter kassebogen blev der betalt 1.725,65 kr.

*Fra indvielses-
dagen.
Optoget på vej
gennem Alken
By.*

Foto:
Rosenvangskolens
scrapbog.

til DSB svarende til 1279 børn. Århus Stiftstidende fortæller, at ca. 1.000 kom med toget, men det svarer til, at der kun var 279 voksne med, så de 1.000 togrejsende er nok for højt sat. Også deltagerantallet i alt 1.800, som avisen skriver i referatet, er nok i overkanten, men mange var der, og sognerådsmedlemmer udtalte ifølge avisen, da de så den kilometerlange procession, at de aldrig havde set så mange af kommunens indbyggere på én gang.

Lad Århus Stiftstidende fortælle om selve festen: *"Sol og regn kæmpede i søndagens eftermiddagstimer om overtaget, men solen sejrede, og indviel-*

sen blev en folkefest med taler, sang, idræt, underholdning, dans på engen og madkurve i det grønne. Udsigten til dejlige timer både i øjeblikket og i fremtiden på en naturskøn plet med mark, eng, skov og sø bragte smil og forventning frem hos alle.

Den bøgemykkede talerstol, flankeret af skolefaner, var rejst ved birkene ved Mossøs bred. Formanden for forældrerådet, Jens Nielsen, formanden for skoleudvalget og hyttens bestyrelse, N.H. Krogh, skoleinspektør R. Petersen, Rosenvang Skole, og viceskoleinspektør Carlsen, Viby Skole (der

talte i stedet for den sengeliggende skoleinspektør K. Andreasen) rettede hver sin tak til de medvirkende ved hyttens rejsning og ønskede, at den vil bringe meget godt for ungdommen. Sognerådsformand, forstander O. Skov bød velkommen til Dover Kommune. En elev fra Viby Skole, Henning Gamborg, skænkede fra sin klasse en gæstebog, og sognerådsformand Jens Juul, Viby, erklærede hytten for indviet, mens flaget hejstes. Hytten har været dyr, sagde sognerådsformanden, men bliver udbyttet det ventede, er pengene givet godt ud.”

”Tag madkurven med” opfordrede indbydelsen. Indbydelsen fortæller også, at der forefandtes restauration, hvorfra der kunne købes kaffe med brød og øl og sodavand, men at der ikke solgtes smørrebrød og varme retter.

Klokken 19.15 var festen slut. Da var der afmarch til Alken station, hvor særtoget havde afgang kl. 19.45 med ankomst til Viby kl. 20.22 og Århus H kl. 20.45.

På indvielsesdagen var kiosken godt besøgt. Priserne var også rimelige, f.eks. kaffe m. brød for 1 kr.

Foto i privateje.

Dakbjerg i brug

"Hytten forbeholdes elever over ti år til ferieophold og fra 6. klasse og opefter til weekendophold" fortæller Århus Stiftstidende også i artiklen om indvielsen. Så tæt på sommerferien var det dog nok begrænset, hvor mange skoleelever, der fik glæde af hytten til weekendophold, men der var store planer om at bruge den til ferieophold. Sognerådet havde spørgsmålet oppe den 30. maj, dvs. kun fire dage efter indvielsen, hvor skoleudvalget havde indstillet, at hytten i sommerferien anvendtes til feriekoloni, samt at kommunen

betalte et beløb pr. deltagende barn. Dette var sognerådet positivt overfor, og der blev bevilget 10 kr. pr. deltagende barn.

Et avisudklip (fra Viby Ugeavis?) fortæller under overskriften "Skolernes weekendhytte er nu taget i brug" følgende om disse planer:

"Sommerferien igennem vil weekendhytten fungere som feriekoloni, hvor skolebørn, der ikke på anden måde har mulighed for at komme på landet, under lærere og lærerinders opsyn vil kunne få et ophold på 7 dage. Der er opholds- og sovepladser for 20 drenge og 20 piger ad gangen". Det fortælles også, at forældrene skulle betale 2 kr.

"Tanterne" fru Blach og frk. Bertelsen. Foto i privateje.

pr. dag for opholdet, og sognerådets tilskud omtales også.

Der blev altså feriekoloni allerede første sommer. Når børnene kom, blev de opdelt i hold, der roterede. Der var et rengøringshold, et madlavningshold og et hold, der hentede varer. Varerne blev transporteret op til hytten på en lille kærre. Køleskab var der naturligvis ikke, men mælken blev opbevaret i et kælderrum under hytten. Til at styre det praktiske og vel også til at koge og stege entrerede man med "tanter", hvor især fru Blach var primus motor. Tanterne lagde uden vederlag sommeren igennem deres arbejdskraft i Dakbjerg og boede i "tantehytten", der lå nedenfor i niveau med pumpehuset.

Kassebogen viser, at Viby Kæmnerkontor indbetalte 949,30 kr., som udgifterne til feriekolonien i 1949 er nedskrevet med. Netto viser kassebogen, at feriekolonien gav et underskud på 415,75 kr. Man må formode, at kæmnerkontoret har haft et udlæg vedrørende feriekolonien i 1949 med det skæve beløb, men året efter - i 1950 - udgør tilskuddet 1.310 kr. svarende til, at 131 børn det år har fået tilskud til ferieophold i Dakbjerg.

Hundreder, måske tusinder, af Viby-børn har haft glæde af hytten i Dakbjerg. Umiddelbart ser det ikke ud til, at kommunesammenlægningen i 1970 havde indflydelse på hyttens status, men den 31. marts 1973 gøres regnskabet op og viser, at der var en kassebeholdning på 1.299,05 kr., som med

Lis Ejby pudser petroleumslampe. Bagefter venter kartoflerne.

Foto i privateje.

fradrag af en telefonregning på 132 kr. blev afleveret til Århus kommunale skolevæsen. Opgørelsen viser, at Viby Kommune havde et indestående i hytten på 38.377,75 kr., og hytten var bogført til 50.000 kr. og inventaret til 2.000 kr.

Hytten fungerer stadig til brug for weekendophold, heldagsekskursioner og lejrskoler, men nu for elever i hele Århus Kommune. Brochuren fortæller i dag følgende om hytten:

"Dakbjerghytten ligger ved Mossø 7 km vest for Skanderborg i nærheden af Alken. Der er plads til 24 elever fordelt på 5 soverum og til 4 ledere fordelt på 2 dobbelt-værelser. Der er desuden badeværelser, et fuldt udstyret køkken og et stort opholdsområde med brændeovn. Der er elektrisk opvarmning i alle rum."

Ved middagsbordet uden for hytten.

Foto i privateje.

Foruden hytten er der nu ved Dakbjerg også fri-luftslejrskole med fastopstillede telte, og der er et sejlcener i det nordøstlige hjørne af Mossø.

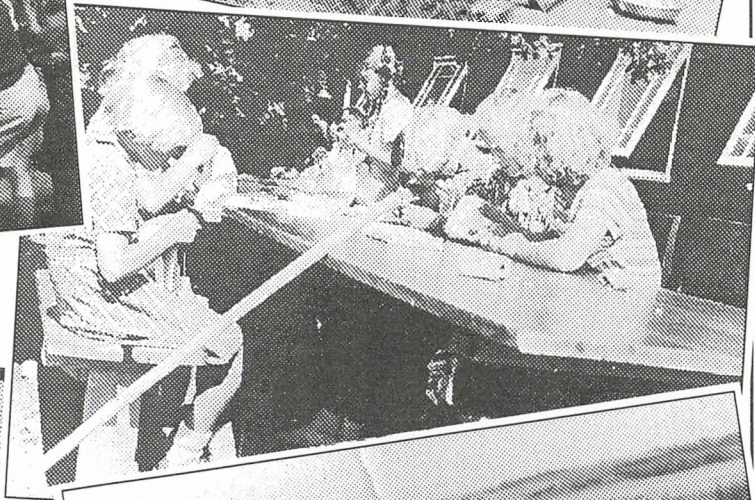
Opfordring!

Hvis er er nogen, der vil fortælle minder fra ophold på Dakbjerg, vil vi meget gerne bringe en artikel herom i næste årsskrift.

Kilder:

Rosenvangskolens scrapbog med avisudklip og indbydelse.
Kassebog, Viby lokalhistoriske Samling.
Sognerådsforhandlinger. Erhvervsarkivet.
Mundtlige oplysninger.

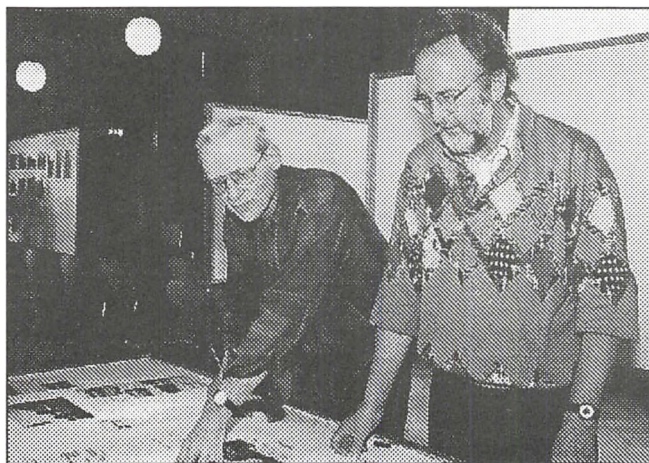
Dakbjerg minder

Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening 1988/89

Den helt store begivenhed i det forløbne år har uden diskussion været Kongevej-udstillingen, der blev holdt i weekenden 10.-11. april i år. Anledningen var foreningens 10 års fødselsdag den 10. april 1999, og det blev en festlig måde at fejre foreningens første runde dag.

Et stort planlægningsarbejde lå forud. Fremskaffelse af udstillingsmaterialet lå i Viby lokalhistoriske Samlings regi, mens udstillingens fysiske rammer hørte til foreningens område. Ideen var ved hjælp af plancher at genskabe Kongevej som en gade, hvor billeder og annoncer fra de handlende så vidt muligt skulle placeres ved de rigtige hus-

numre. En åbning i plancherækken var der ved Hotel Viby, hvor der var en lille café, og for enden af gaden ved Kino blev den gamle Viby film vist. Viby Elværk havde sponsoreret belysning på plancherne, hvilket betød meget, da bibliotekssalen er ret mørk.

Udstillingen blev et tilløbsstykke. Adskillige besøgte udstillingen begge dage, og mange nåede knap at se udstillingen, da de hele tiden mødte gamle bekendte, der skulle snakkes med.

Årets andre arrangementer var først en foredragsaften med direktøren for Århus Bymuseum, Lars Holleufer, den 24. november sidste år. 65 var mødt op til denne interessante aften, hvis titel var "Århus bliver storby".

Generalforsamlingen blev afholdt den 9. marts i år med deltagelse af 62 medlemmer, og efter denne holdt Ole Linå Jørgensen - iklædt en gammel jernbaneuniform - et ligeledes interessant foredrag om "Jernbanerne i Viby". Dette foredrag blev ledsaget af mange overheads med kopier af kort, tegninger, breve og andre papirer.

På grund af Kongevej-udstillingen var der ingen byvandring i foråret, og efterårets vandring blev den 21. september på FDB's arealer under titlen "FDB - hvad blev det til?" Direktør Sven Blokager fra ejendomsselskabet Coblo tog os med på rundgang og fortalte om de restaurerede gamle bygning-

Foto vist med tilladelse fra fotografen ved Ugeavisen Århus, Sonni Christensen.

De smarte modeller, der ved denne lejlighed optrådte vederlagsfrit, kan til lignende arrangementer engageres ved henvendelse til foreningen.

Fotoet må ikke uden tilladelse bruges kommercielt til offentliggørelse i dagspressen, ugepressen, tv eller på det verdensomspændende internet.

ger, hvor også nybygninger søges indpasset i miljøet. Derefter besøgte vi Udviklingsparken i det gamle "Rebslageri". Her fik vi en grundig information af direktør Jens Mastrup om ideen bag Udviklingsparken, hvor meningen er, at nye mindre virksomheder kan etablere sig med små etableringsudgifter og samtidig bruge Udviklingsparkens faciliteter. 60 var mødt op til denne spændende eftermiddag.

Traditionen tro blev der holdt lokalhistorisk udstilling på Rosenvangskolen i weekenden 25.-26. september. Der blev i år vist dels billeder fra Kongevej-udstillingen og dels billeder i anledning af 100-året for etableringen af Den Røde Låge (se for-

anstående artikel). Endvidere blev der vist billeder fra Dakbjerghytten, som det fremgår af artiklen "Weekendhytten Dakbjerg 50 år". Efterlysningen af billeder i Århus Stiftstidende medførte et større besøgstal end sædvanligt.

Udover ovenstående arrangementer har foreningen i forbindelse med Kongevej-udstillingen udgivet et lille skrift, der hedder "Kongevej". Skriftet bygger på artikler, som Viby lokalhistoriske Samlings tidligere leder, Ejlf Salomonsen, har skrevet til Viby sogns kirkeblad. Skriftet kan endnu købes for 20 kr. i Viby lokalhistoriske Samlings åbningstid. Adresse: se efterstående beretning.

Tove Glud Rasmussen

Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling 1998/99

Årets store opgave i Viby lokalhistoriske Samling har været Kongevej-udstillingen i Viby Bibliotek i april 1999. Arbejdet begyndte allerede før jul, hvor vi begyndte at finde det frem, som samlingen havde om Kongevej. Derefter begyndte indsamlingen af mere materiale, udarbejdelse af udstillingsbilleder, tekster og andre illustrationer. Efter udstillingen har vi haft travlt med at få materialet lagt tilbage på de rigtige pladser og få registreret nyindkommet materiale. Det var et stort arbejde, men det var besværet værd, for i forbindelse med udstillingen kom vi i besiddelse af meget nyt og spændende materiale.

Ellers går arbejdet sin vante gang i samlingen. Vi fortsætter med EDB-registreringen af arkivalier m.m., men der er stadig lang vej, før alt er lagt ind i computeren.

Viby lokalhistoriske Samlings hjemmeside blev færdig lige før jul, og hermed har vi fået et flot udstillingsvindue mod den store verden uden for Viby. På hjemmesiden kan interesserede bl.a. læse om Vibys historie, om samlingens åbningstid m.m. og om Viby lokalhistoriske Forening.

Vi modtager mange besøge i samlingen: Nogle vil bare gerne se, hvad vi har; nogle vil gerne se i

vores kopier af kirkebøger, folketællinger m.m. og andre kommer med et specifikt spørgsmål. Vi vil også gerne modtage besøge af større eller mindre grupper, men da vores lokaleforhold er begrænsede, vil vi gerne have besked i forvejen, så besøget kan lægges uden for den faste åbningstid, og så vi på forhånd kan finde materiale frem.

Bente Klercke Rasmussen

Samlingen 1998 i tal:

Åbningstid: 2 timer om ugen.

Antal besøge: 77.

Registrerede afleveringer: 44.

Herved indkom bl.a. 255 billeder og 18 arkivalier.

Viby lokalhistoriske Samling Viby Bibliotek,
Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.

Tlf. 86 14 25 66.

Åben: Mandage kl. 15.30-17.30.

www.aakb.dk.lokal/viby/lokalhistorie/splash.htm

Indholdsfortegnelse over tidligere årgange af årsskriftet

1990

- Thøger Rasmussen:* Lidt om Viby-forhold omkring 1906.
Bent Keblouszki: Byggeforeningen "Fremtiden".
Bent Keblouszki: Spredte træk fra Gl. Kongsvang.
Ejlif Salomonsen: Om familien Borchmann og gartnerierne på Lillevej.

1991

- Hanne Marie Rud:* Om kvindeegen og min oldemors erindringer.
Jens Juul: 50 år som beboer i Rosenvang.
Knud Juul: Erindringer fra min drengetid i Rosenvang.
Bjarne Merlit: Fra hjulspor til villavej - om Vegavej.
Ejlif Salomonsen: Viby Telefoncentral og dens første abonnenter.
Bodil Elling: Litteratur om Viby.

1992

- Tove Glud Rasmussen:* Lærerinde Anna Sørensen.
Jens Juul: Man kan stadig finde bindingsværkshuse på Enghavevej.
Katrine Jensen: Katrine Jensen fortæller om sit liv i Viby.
Ejlif Salomonsen: En bondeslægt i Viby.
Vagner Nielsen: Kirkevej i 1920'erne.
Bodil Elling: Litteratur om Viby (Lars Bjørnbak og kirken).

1993

- Aage Bruun Jespersen:* "Billeder" fra min barndom i Viby.
Tove Glud Rasmussen: Historien om et billede.
Jens Juul: Hvornår bliver vi gamle?
Carl Bendixen: Fælleseje.
Carl Bendixen: Saga om et hus i "Fælleseje".
Jytte Kristensen: Et havehus på Junovej.
Ejlif Salomonsen: Flagallé på Kongevejen.

1994

- Bernadette Keblouszki:* Erindringer fra Kongsvang.
Tove Glud Rasmussen: Schar i Viby - Nordens første kvindehjem.
Vagner Nielsen: Barndomserindringer fra Viby.
Bente Klercke Rasmussen: 4000 læs sten.
Valdemar Petersen: Et kapitel otte hus.
Tove Glud Rasmussen: Gartner M. Jensen, Skovdal.

1995

- Erik Hall:* Besættelsestidens Viby.
Bjarne Merlit: En husvags erindringer.
Richard Høeg: Alex og Richard - harmonikavirtuoser.
Henning Poulsen: Handelsliv på Kongevej.
Tove Glud Rasmussen: Viby Centret 25 år.
Christian Jensen: Landsbyen, der forsvandt.

Jens Juul/

Tove Glud Rasmussen: Viby Kommune.
Artikel fra Viby Ugeavis: Det sidste sognerådsmøde.
Lillian Enemærke/
Per Yde Rasmussen: Loft, en gammel Vibyslægt.

1996

Hanne Skærbæk: Min barndom på Stenkildegaard.
Bjarne Merlit: Statsbos boligblokke på Neptunvej.
Tove Glud Rasmussen: "Den røde skole".
Aksel Loft: Viby feriekolonis tilblivelse.
Jens Juul: Hotel Viby gennem 60 år.
Else Hørlyck: Pigeliv i 30'erne og 40'erne.
Ejlif Salomonsen: Træk af Viby Folkebiblioteks historie.
Bente Klercke Rasmussen: Viby Sogns lånebogssamling.

1997

H. Chr. Johansen: Chokoladedreng i Kinografen.
Tove Glud Rasmussen m.fl.: I skole i Viby og Rosenvang i 1930'erne.
Hans Skov, Moesgård Mus.: Nordby - en nedlagt kirkegård fra tidlig middelalder.
Tove Glud Rasmussen: Det talte man om i 1930'erne:: Indlemmelse i Århus.
Kai Knudsen: Hvor blev brandsprøjtten af?
Tove Glud Rasmussen: Edisonsvej - en gammel villavej.
N. Granild/Harry Bjørnbak: Livsfangen på Vidtskue.
Billedserie: FDB i Viby.

1998

Karl Bock: En tur på Nordbyvej i 1928.
Ejner Madsen: En arbejdsplads i Kongsvang.
Fra arkivet: Nyt butikshus i "Stenkildeparken".
Ejgil Clausen: Fra mælkedreng til togfører.
Fra arkivet: Politiet spøger
Tove Glud Rasmussen: Byvandring i Rosenvang og Kongsvang i 1927.
Line Sørensen: FDB's hør-eventyr i Viby.
Bodil Elling: Nybyggerliv i Præstevangen.
Bente Klercke Rasmussen: Musikpræsten i Viby - Jacob Steenberg.

